

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Vliv politického populismu v České republice na postoje občanů k problematice migrační krize

Vypracoval: Ivana Borzyková
Vedoucí práce: PhDr. Salim Murad, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne .....

.....

Ivana Borzyková

Poděkování

Děkuji PhDr. Salimu Muradovi, Ph.D. za jeho pomoc, cenné rady, připomínky a za čas, který se mnou této práci věnoval.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na vliv politického populismu na postoj českých občanů k problematice tzv. migrační krize roku 2015 (kdy vrcholila) a v letech následujících. V první části práce je charakterizována problematika migrace spolu s kontextem migrační krize roku 2015, příčinami nárůstu počtu žadatelů o mezinárodní ochranu, rozdílem mezi ekonomickou a nucenou migrací atd. Dále je z pohledu vybraných politologických teorií popsána problematika populismu, jeho znaky, cíle, historie a rétorické prostředky, které populisté užívají. Tyto teoretické poznatky jsou zasazeny do českého kontextu, a to i v souvislostech s migrační krizí. Analytická část práce mapuje vybrané momenty předvolebních kampaní předních českých populistických stran a hnutí ANO 2011, KSČM a SPD, které se vztahují k problematice migrační krize. V závěru analytické části práce se autorka snaží prokázat dopad rétoriky zmíněných politických subjektů jako jeden z možných vlivů na negativistický postoj Čechů k migrantům, a to za pomoci vybraných šetření veřejného mínění českých občanů.

Klíčová slova: populismus, populist, migrace, uprchlík, migrační krize 2015, postoj občanů ČR

Abstract

This bachelor thesis focuses on the influence of political populism on the attitude of Czech citizens to the issue of the so-called migration crisis of 2015 (when it was most intense) and in the following years. The first part of the theses characterizes the issue of migration in respect of the context of the migration crisis of 2015, the possible causes of the increase in the number of applicants for international protection, the difference between economic and forced migration, etc. Next, the author describes the issue of populism, its characteristics, objectives, history, and the rhetorical means used by populists from the point of view of chosen political theories. These theoretical findings are placed in the Czech context, including the context of the migration crisis. The analytical part of the work maps selected moments of the election campaigns of the leading Czech populist parties and movements – ANO 2011, KSČM and SPD – which relate to the issue of the migration crisis. At the end of the analytical part, the author tries to demonstrate the impact of the rhetoric of the mentioned political entities as one of the possible influences which affect the negative attitude of Czechs towards refugees, with help of the selected opinion polls of Czech citizens.

Key words: populism, populist, migration, refugee, migration crisis 2015, Czech citizens' opinion

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Migrace	9
2.1	Vymezení pojmu migrace	9
2.2	Diferenciace migrace	10
2.3	Ekonomická migrace nebo uprchlictví?.....	12
2.4	Příčiny migrace	13
2.5	Uprchlická krize.....	14
2.5.1	Nárůst počtu žadatelů o mezinárodní ochranu a jeho možné příčiny.....	15
2.5.2	Pozice České republiky v evropské migrační krizi	17
3	Politický populismus.....	21
3.1	Pojem populismus.....	21
3.2	Typologie populismu	22
3.3	Zásady populismu podle J.-W. Müllera	23
3.4	Populista.....	25
3.4.1	Témata, metody a cíle	25
3.4.2	Vůdce	27
3.4.2.1	Rétorika a jazykové prostředky.....	23
3.5	Český populismus	34
4	Role médií při šíření vlivu populismu.....	39
5	Metodika analýzy	43
5.1	Výzkumné otázky	44
5.2	Metody výzkumu	44
5.2.1	Narativní analýza	45
5.3	Strategie výběru vzorků k výzkumu.....	46
6	Analýza	48
6.1	Interpretace volebních programů ANO 2011, KSČM a SPD pro volby roku 2017....	48
6.1.1	Akce nespokojených občanů (ANO 2011).....	48
6.1.2	Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)	49
6.1.3	Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD).....	50
6.2	Interpretace vybraných debat	53
6.2.1	Předvolební debata ČT <i>Obrana a bezpečnost</i>	53
6.2.2	Předvolební debata ČT <i>Zahraniční politika</i>	57
6.3	Narativní analýza rolí.....	59
6.4	Postoje občanů podle vybraných průzkumů veřejného mínění.....	62
6.5	Zodpovězení výzkumných otázek.....	66
7	Závěr	68

Reference	72
Seznam diagramů, grafů a obrázků.....	79

1 Úvod

V roce 2015 pocítila Evropa druhou největší vlnu migrace od konce druhé světové války a s ní spojené problémy, na které evropská liberální demokracie nebyla připravena. Vznikající populistická hnutí využila nastalé krize a svými atraktivními, prostými, ale neproveditelnými řešeními zaujala v mnohých případech zmatenou a vyděšenou společnost. Výjimkou nezůstala ani Česká republika, kde též vznikla různá populistická hnutí, která slibovala lidem skoncovat se současným politickým systémem, který údajně dovolil ohrožení svých občanů a nastolit vládu lidu, kterou jsou schopni uskutečnit pouze oni populistické strany a nikdo jiný.

Má práce se zaměřuje na vliv populismu na postoj českých občanů k problematice tzv. migrační krize roku 2015 a v dalších letech. Začátek mé práce se věnuje kontextu migrační krize 2015, vysvětlení příčin nárůstu počtu žadatelů o mezinárodní ochranu v tomto roce a ve stručnosti i rozdílu mezi ekonomickou a nucenou migrací. Přestože je v současnosti problematické přesně definovat společné znaky populismu, pokouším se pomocí dostupných teorií popsat populismus, jeho znaky, cíle a historii a získané poznatky aplikovat na českou politickou scénu v kontextu problematiky migrační krize od roku 2015. V neposlední řadě dokládám existenci populistických rysů rétoriky vybraných českých politiků, kteří bývají různými autory považováni za populisty.

Pomocí narativní analýzy se práce pokouší popsat a interpretovat vybrané momenty populistických kampaní a vystupování vybraných českých politických subjektů, která se týká problematiky migrační krize po roce 2015, a to s porovnáním dopadu jejich rétoriky na mínění českých občanů, které je demonstrováno pomocí dvou šetření, které se zabývaly postojem české veřejnosti k uprchlíkům a jejich přijímání v roce 2017.

Zdrojem inspirace pro výběr této problematiky pro mě byla zejména politická situace několika posledních let a četba knih *Opuštěná společnost* od šéfredaktora deníku Respekt Erika Taberyho a *Co je to populismus?* významného princetonského odborníka na populismus Jan-Wernera Müllera, ze kterých ve své práci také čerpám.

Problematiku, kterou se zabývá má práce, bych ráda dále využila i při vyučování výchovy k občanství v praxi, protože se domnívám, že by mělo vejít v povědomí, co je populismus a jak na nás může působit.

2 Migrace

Jev nazývaný se migrací je tématem často skloňovaným (i když je v současnosti poněkud zastíněný pandemií COVID-19) jak v mediálním, tak v podstatě celospolečenském diskurzu. „Z průzkumů veřejného mínění (...) vyplývá zcela jasně, že česká společnost není dlouhodobě nakloněna imigraci. (...) Co se však změnilo dramaticky, je, že imigrace dříve nebyla tématem ve veřejné a politické debatě tak, jako je nyní,“ míní český politolog zabývající se mj. migrací, Salim Murad (Murad In Schroth, 2016, str. 4).

Pojem migrace je poměrně široký a zahrnuje mnoho druhů (například v závislosti na úhlu pohledu, na typ či na směr migrace) a probíhá v jisté podobě v podstatě nepřetržitě. Zabývat se migrací je prospěšné nejen pro účely této práce, ale také pro demografii, neboť, jak uvádí Ministerstvo vnitra České republiky (n.d.), migrace patří k zásadním procesům umožňujícím rozvoj populace a „výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních (Ministerstvo vnitra České republiky, n.d.).

V této kapitole se budeme zabývat hlavně lidskou migrací ve smyslu evropské migrační krize vrcholící roku 2015, která byla způsobena náhlým příchodem masivního počtu osob (resp. uprchlíků), které byly nuceny odejít ze své vlasti.

2.1 Vymezení pojmu migrace

Termín migrace pochází z latinského slova *migratio* znamenajícího v českém jazyce přestěhování (Fialová, 2017). Najít všeobecnou shodu autorů na tom, jak pojem blíže specifikovat, je v podstatě nemožné, neboť se téměř vždy různí. Jelikož cílem této práce není poskytnutí úplného přehledu teorií, v následujících řádcích budou uvedeny pouze vybrané příklady pojetí migrace.

Z charakteristických znaků pomáhajících vymezení migrace uveďme například určitou trvalost pobytu mimo území trvalého bydliště, jelikož je nezbytné diferenciovat migraci od pouze přechodných podob přemístění (turistika, vyjížďky apod.) (např. Koudelka, 2018, str. 22), či ve vymezení vzdálenosti přestěhování.

Demografka Ludmila Fialová (2017) pojímá migraci poněkud obecně, a to jako „prostorové přemístování osob přes libovolné hranice (zpravidla administrativní), spojené se změnou místa bydliště na dobu kratší či delší, příp. natrvalo“ (Fialová, 2017). Na rozdíl od ní, politolog Josef Koudelka (2018) definuje migraci specifičtěji, a to jako „přesun z jednoho státu do druhého za účelem dočasného nebo trvalého usazení“

(Koudelka, 2018, str. 23). V rámci Koudelkova pojetí tedy můžeme rozlišit dva druhy migrace, a to v závislosti na úhlu pohledu na směr stěhování, tedy imigraci a emigraci (více v kap. 1.2 Diferenciace migrace).

Podobným směrem, avšak poněkud konkrétněji než výše zmínění teoretikové, se pohybuje i přední český demograf Zdeněk Pavlík (2016). Ten migraci vymezuje jako „změnu [místa] obvyklého nebo trvalého pobytu,“ a to za podmínky trvání pobytu na novém místě alespoň jednoho roku. Co se vzdálenosti přesunu týče, stejně jako Fialová (2016, viz výše), tvrdí, že typ migrace, při níž migrující osoba překračuje „nějaké hranice, a to minimálně obce, kraje nebo regionu v rámci určitého státu,“ nazýváme migrací vnitřní. Pokud osoba překračuje hranice států, jedná se o migraci zahraniční (popř. mezikontinentální, a to za předpokladu, že migrant míří přes hranice kontinentů) (Pavlík, 2016, str. 6). Lze konstatovat, že pro potřeby této publikace bude Pavlíkovo vymezení nejuvýstižnější, mj. protože tzv. migrační (resp. uprchlická) krize je záležitostí dlouhodobou (a tím splňuje požadavek na dobu trvání alespoň jednoho roku) a zahraniční (resp. mezikontinentální), neboť uprchlíci přicházející do Evropy opouští své domovy především v Africe či Asii.

2.2 Diferenciace migrace

Chceme-li se na tuto problematiku dívat z hlediska směru stěhování, můžeme rozlišit imigraci a emigraci. **Imigrace** může být charakterizována jako proces, při němž z úhlu pohledu určitého státu migranti přicházejí na jeho území. Jejím opakem je proces **emigrace**, při níž migranti odcházejí z území domovského státu (např. Lidská práva, 2013). Pokud se tedy osoba přestěhuje ze státu A do země B, bude v zemi A považována za emigranta a v B bude dále klasifikována jako imigrant.

V souvislosti s tzv. migrační krizí, o které tato publikace pojednává, často rezonuje výraz nelegální migrace, čímž mluvčí patrně chtějí zdůraznit potenciální ohrožení, které se s migrací může pojít. Jaký je tedy skutečný rozdíl mezi legální a nelegální migrací?

Legální (regulérní) migraci pojímá Ministerstvo vnitra České republiky (n.d.) jako „proces řízeného, státem kontrolovaného přistěhovalectví,“ z čehož vyplývá, že daný stát má zavedeny prostředky umožňující migraci regulovat (ku příkladu na základě povolení

k pobytu, pracovního povolení a víz)¹. Dále je možno zdůraznit, že se v tomto případě jedná především o regulaci migrace ekonomické (resp. pracovní), což státu umožní udržování rovnováhy nabídky a poptávky místního trhu práce (pochopitelně v mezích evropského práva). Mimo již zmíněné pracovní migrace, řadíme mezi regulérní typy též migraci „za účelem studia nebo sloučení rodiny“ aj. (Ministerstvo vnitra České republiky, n.d., srov. s European Migration Network, n.d. a). Souhrnně řečeno, regulérní imigrace je ta, při níž imigrant splní podmínky stanovené zákonem země, do níž imigroval (Koudelka, 2018, str. 24).

Nelegální (některými autory označována též **neregulérní či ilegální**) **migrace** je ve veřejném diskurzu často prezentována jako hrozba narušující pořádek a bezpečnost obyvatelstva svou kriminální povahou. Na rozdíl od legální migrace je ta nelegální charakteristická tím, že stát, do kterého migranti přicházejí tento proces neřídí. Imigranti při ní překračují hranice a žijí na území státu nelegálně (tzn. bez patřičného platného oprávnění, např. víza či pracovního oprávnění) nebo jim nějaké povolení bylo uděleno, avšak pobývání a činnost těchto osob na státním území není v souladu s důvodem, pro něž bylo povolení pobytu uděleno. Neregulérní migrace bývá často organizovaná sítí převaděčů a pašeráků (obvykle v podobě obchodu s lidmi). V případě zjištění, že je osoba nelegálním přistěhovalcem může stát aplikovat svou návratovou politiku² (Koudelka, 2018, str. 23, Ministerstvo vnitra České republiky, n.d., European Migration Network, n.d. b).

Jak praví Ministerstvo vnitra (n.d.), s ilegální migrací souvisí uprchlictví, poněvadž „řada osob, kterým je později přiznána mezinárodní ochrana, vstupuje na území hostitelského státu taktéž nelegálně. Podáním žádosti o mezinárodní ochranu (azyl) je jejich právní status „legalizován“.“ Mějme ale na paměti, že „ne všichni nelegální migranti, kteří zažádají o mezinárodní ochranu, se (...) pro ni kvalifikují“ (Ministerstvo vnitra České republiky, n.d.).

Profesor Pavlík (2016) rozlišuje mj. migraci na individuální a masovou. Jak již její název napovídá, při **individuální migraci** dochází je stěhování jednotlivců. **Masovou**

---

¹ Koudelka (2018) v souvislosti s tímto tématem podotýká, že ačkoliv stát disponuje prostředky a pravomocemi migraci regulovat, zaváděním jejího přísnějšího omezování „migraci nezastaví, jen ji transformují do ilegální podoby“ (Koudelka, 2018, str. 94).

² Stát často řeší ilegální migraci na svém území tzv. návratovou politikou, jejíž podstatou je navracení nelegálních imigrantů zpět do země jejich původu. Dle European Migration Network (n.d. c) upřednostňuje Česká republika před nuceným vyhoštěním přednost dobrovolnému vycestování těchto osob (European Migration Network, n.d. c).

migrací je však myšlena migrace velkého počtu osob v (relativně) stejném časovém období. Autor jako příčiny masové migrace klasifikuje například „přelidnění, nemožnosti uplatnění, katastrof, politického nebo náboženského útlaku, (...) strachu o život“³ aj. (Pavlík, 2016, str. 8).

2.3 Ekonomická migrace nebo uprchlictví?

V rámci rozmluv o migraci není neobvyklé, že mluvčí používají slova migrace (ve smyslu ekonomické migrace) a uprchlictví jako synonyma⁴. Tuto skutečnost dokládá například studie organizace Člověk v tísni, ve které se autoři zabývali zkráceným obrazem migrace v rámci české mediální scény. Dle jejich zjištění dochází tímto ztotožňováním k „odosobnění“ slova uprchlík, jehož tvar evokuje osobu, která utíká v důsledku své obtížné životní situace. Pokud jej však zaměníme slovem migrant (či záměnou uprchlictví za migraci obecně), dochází k eliminaci pocitu empatie s těmito jedinci (Člověk v tísni In Tváře migrace, 2020). Jak bude dále prokázáno, ekonomičtí migranti a uprchlíci nemohou být významově stavěni naroveň hned z několika důvodů. Ačkoliv se v obou případech jedná o stěhující se cizince, zásadně se liší zejména v motivaci, která je přiměla k opuštění domovů.

Cizinci, které označujeme za **ekonomické migranty**⁵, nejsou ke stěhování přinuceni strachem z pronásledování apod., ale migrují z vlastní vůle za vidinou zlepšení finanční situace, lepšího vzdělání či z rodinných důvodů. Aby byla ekonomická migrace legitimní, musí být migrantovi udělena všechna potřebná povolení (např. vízum umožňující vykonávat činnost, pro kterou bylo uděleno, nikdy však mezinárodní ochranu, která není udělována z ekonomických důvodů) a osobní doklady v souladu se zákonnými podmínkami dané země, a to ještě před překročením jejích hranic. V opačném případě se může jednat o migraci nelegální (Člověk v tísni, 2020, Ministerstvo vnitra České republiky, n.d.). Nutno podotknout, že ekonomická migrace je žádoucí jak pro firmy, tak ekonomiku, a to právě přílivem pracovníků ze zahraničí (Murad In Schroth, 2016, str. 4).

---

³ K přijímání uprchlíků, kteří se snaží uprchnout ze svých domovů z důvodu obav z ohrožení života pobízí Ženevská konvence přijatá v roce 1951 (Pavlík, 2016, str. 8).

⁴ Ačkoli jsme si plně vědomi rozdílnosti těchto pojmů, je nezbytné sledovat rétoriku populistických aktérů. Z tohoto důvodu jsme často nuceni uchýlit se ke stejné syntéze pojmů *migrant* a *uprchlík*.

⁵ Člověk v tísni (2020) v jednom ze svých článků pro ni používá pouze výraz *migrace*, přestože podle starších příspěvků (např. Člověk v tísni In Chržová, 2015) přikládá přívlastek *ekonomická*. Pro účely tohoto textu bude jeho zachování výstižnější, neboť pojem *migrace* by mohl být chápán jako přílišně zobecňující.

Na nutnosti vymezení definičních znaků statutu **uprchlíka** se Organizace spojených národů (dále jen OSN) usnesla po druhé světové válce, a to zejména kvůli nutnosti pomoci persekvovaným jedincům. OSN vyjádřilo pronásledovaným právo vyhledat útočiště v jiných zemích již ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948. Pojem uprchlík byl OSN závazně deklarován v Úmluvě o právním postavení uprchlíků (neboli Ženevské konvenci) roku 1951 (Koudelka, 2018, str. 25).

Ženevská konvence popisuje uprchlíka jako člověka, který „se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů“ (Amnesty International, 2019). Osoba, která sama sebe považuje za uprchlíka, může požádat o azyl a mezinárodní ochranu v České republice. V případě, že je uznána za uprchlíka, je také podle českého právního řádu uznána za azylanta⁶. Nutno však podotknout, že to neznamená, že všichni uchazeči o udělení azylu jsou považováni za uprchlíky. Česká republika má možnost udělit tzv. doplňkovou ochranu, která člověku garantuje v podstatě stejná práva jako uprchlíkům, avšak s rozdílem délky trvání ochrany – pouze po určitou dobu (zpravidla po dobu trvání ohrožení v jeho domovině, poté je mu odňata) (Člověk v tísni, 2020, Ministerstvo vnitra České republiky, n.d.). Pakliže se žadatel dopustil závažného trestného činu, například spáchal (nebo jsou pádné důvody domnívat se, že spáchal) zločin proti míru, lidskosti či se dopustil kriminální činnosti v zemi, kterou žádá o azyl, mezinárodní ochrana mu poskytnuta nebude (Amnesty International, 2019). Dalším důvodem pro neudělení ochrany je náležitost žadatele „pod jednu z vylučujících klauzulí, protože buď ochranu nepotřebuje, protože požívá jinou ochranu, nebo si ochranu nezaslouží“ (Koudelka, 2018, str. 26).

2.4 Příčiny migrace

„Migrace je proces sociální, kde každé jednotlivé přemístění má svůj sociální důvod,“ a to zejména v podobě tzv. push (vytlačujících) a pull (přitažlivých) faktorů. Skutečnosti,

---

⁶ Koudelka (2018) však specifikuje, že ačkoliv obě instituce, uprchlíka a azylanta, souvisí s podporou humanitární povahy, kterou osobám výše definovaným poskytuje stát, jejich rozdíl je především v jejich právní úpravě – o existenci azylu se stát rozhoduje sám a upravuje jej vlastním právním řádem, není k němu však povinován, kdežto pravidla určující pozici uprchlíků stanovují mezinárodní dohody (Koudelka, 2018, str. 27-28). V České republice je azyl upravován zejména zákonem č. 325/1999 Sb. (Ministerstvo vnitra České republiky, n.d.).

kteřé nazýváme **push faktory** jsou charakteristické tím, že nějak „nutí“ osoby k tomu, aby opustily své domovy a hledaly například lepší pracovní příležitosti či bezpečnější prostředí (zejména v případě existence válečných konfliktů) jinde. Jako protipól vždy působí **pull faktor**, jímž destinace člověka „přitahuje“. Také pull faktor může mít řadu podob, přičemž zdůrazněme samotné vědomí skutečnosti, „že se někde žije lépe,“ lze zde dosáhnout lepší ekonomické situace (především díky zaměstnání), svobody a zabezpečení apod. Moc pull a push faktorů nabývá nejvyšší intenzity v krizových situacích, načež obvykle vedou až k migracím masové podoby (Pavlík In Český statistický úřad, 2019). V kontextu tzv. migrační krize, na kterou se v práci zaměříme, je možno prohlásit obavy z ohrožení života a ztrátu bezpečí (zejména kvůli probíhajícím válečným konfliktům v zemích původu uprchlíků) za pravděpodobný push faktor. Pull faktorem je zde vidina bezpečí a pomoci, kterou by uprchlíkům mohly poskytnout jiné státy či jiná území.

2.5 Uprchlíká krize

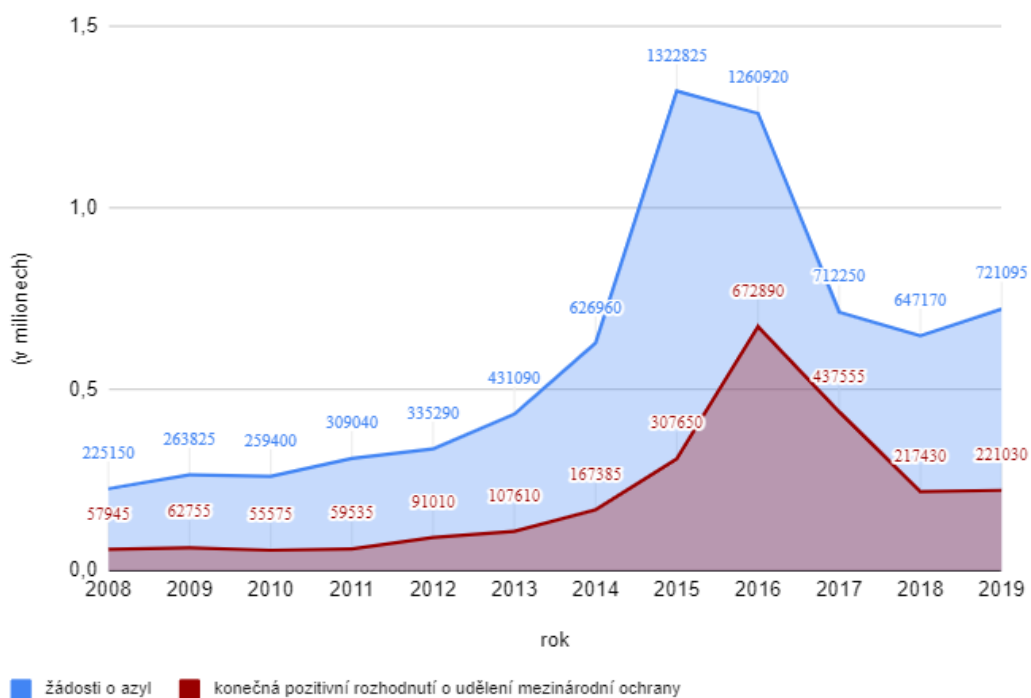
Evropskou migrační krizi, kterou se zde zabýváme, lze nazývat přesnějším pojmem evropská uprchlická krize, neboť, jak popisuje Šonková (2017), se jedná o krizi ve smyslu vzniklé nerovnováhy systému Evropské unie způsobené zvýšeným počtem příchozích uprchlíků na její území, jež vrcholil roku 2015 (především v důsledku přetrvávajících válečných nepokojů na Středním východě) a který přetrvává do teď, ač ve značně mírnější podobě (Šonková, 2017, str. 43). V roce 2020 OSN v jedné ze svých studií zjistila, že jsme nyní svědky nejmasivnějšího nuceného vysídlení od ukončení druhé světové války. Tento jev již postihl přes 1 % z celkové populace světa, z něhož našla bezpečí a zůstala ve své zemi necelá polovina, zbytek se však uchýlil k cestě hledání pomoci v zahraničí. Nicméně nutno podotknout, že většina (asi 85 %) běženců vydávajících se mimo svou zem setrvává v zemích okolních a rozvojových a jen minimum z nich pokračuje až do Evropy. Z evropských států, jež jímají nejvíce uprchlíků zmiňme Německo a Švédsko a z těch asijských Turecko, Pákistán (Člověk v tísni, 2020), Libanon či Jordánsko (Amnesty International, 2019).

V následujících řádcích bude uvedeno několik údajů o nárůstu počtu žadatelů o mezinárodní ochranu v Evropské unii (dále jen EU) a poté i v České republice (dále jen ČR) a budou zmíněny možné příčiny tohoto jevu.

2.5.1 Nárůst počtu žadatelů o mezinárodní ochranu a jeho možné příčiny

Aby bylo možné plně proniknout do příčin prudkého nárůstu počtu žadatelů o mezinárodní ochranu, nejprve je nutno představit několik údajů o počtech takových žadatelů. Tato čísla budou demonstrována pomocí několika grafů sestavených Člověkem v tísni (2020), příp. dostupných statistických údajů Ministerstva vnitra, a to zejména za období, kdy tato krize vrcholila (tedy mezi lety 2014 a 2017).

Z níže umístěného grafu počtu žádostí o azyl v EU (graf 1.5.1.1) je patrné, že rokem, během kterého EU obdržela nejvíce žádostí o mezinárodní ochranu, byl rok 2015, přičemž další dostupná data uvádí, že nejvíce žadatelů pocházelo ze Sýrie (přes 368 000 osob), z Afghánistánu (přes 181 000 osob) a Iráku (téměř 125 000 osob). Ovšem že mnohé žádosti pocházely také od běženců z jiných zemí, nicméně počet zástupců jednotlivých národností byl výrazně nižší, než tomu bylo u dříve zmíněných. Dalším čitelným trendem z následujícího grafu je skutečnost, že zatímco počet podaných žádostí za rok 2016 se oproti roku předcházejícímu snížil, počet schválených žádostí o azyl se (oproti roku 2015, kdy bylo pozitivně rozhodnuto o pouhých 23 % žádostí) razantně zvýšil na více než 53 % (to odpovídá téměř 673 000 uprchlíků), což je dosavadním maximem. V letech nadcházejících můžeme pozorovat kontinuální pokles žadatelů i pozitivních vyhodnocení žádostí. Roku 2019 dochází k opětovnému, ač poměrně lehkému růstu podaných žádostí (Člověk v tísni, 2020), avšak podle údajů uveřejněných společností Eurostat (2021) tato hodnota roku 2020 opět klesá (a to na zhruba 471 000 žadatelů) (Eurostat, 2021).

Graf 2.5.1.1 Počet žádostí o azyl a konečných pozitivních rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany v EU v letech 2008-2019 (Člověk v tísni, 2020).

Bylo by příliš zjednodušující tvrdit, že nastalá uprchlická krize byla stimulována pouze jednou událostí. Šonková (2017) deklaruje jako zlomovou příčinu sérii „nepokojů a protestů proti autoritářským vládám, potlačování osobních svobod, vysoké nezaměstnanosti a chudobě v arabských zemích od roku 2010, známé pod názvem arabské jaro.“ Místo míru a svobody vyústily nepokoje v řadě případů ve státní převraty, jimiž byla nastolena nestabilita a bezvládní, jež daly ve výsledku prostor vzniku vleklých ozbrojených konfliktů a posléze i občanským válkám (Šonková, 2017, str. 40-41).

Ostatně tato stanoviska dokládají statistické údaje evidující počty migrantů podle jednotlivých národností. Dlouhodobě dominují co do počtu běženců Syřané, což je možné odůvodnit boji a občanskou válkou na většině území Sýrie. Ačkoli většina syrských uprchlíků vyčkávala v uprchlických táborech za hranicemi země na zklidnění poměrů, především movitější část lidu se rozhodla pro pokračování cesty za bezpečím dále na západ, neboť si jsou vědomi toho, že život v táborech nelze považovat za dlouhodobě perspektivní řešení. Počet běženců z Afghánistánu byl navýšen například o osoby pronásledované kvůli předchozí spolupráci s mezinárodním společenstvím. Celá řada dalších států se nachází spíše v podobné situaci jako Sýrie. Z východoafrických států

jmenujme Somálsko⁷, jež již řadu let sužuje občanská válka, a Eritreu, ovládanou tvrdou diktaturou. O azyl v Evropě žádají také uprchlíci z jihoamerických států – Kolumbie a Venezuely. Jejich domovské státy se totiž také potýkají s řadou vnitřních sporů (Amnesty International, 2019, Šonková, 2017, str. 42).

Dalším významným katalyzátorem vzestupu uprchlictví byl, podle společnosti Amnesty International (2019), rozmach teroristických hnutí jako jsou například Talibán a Islámský stát, operující mj. v Afghánistánu. Řada lidí proto utíká ze svých domovů právě z obav o své životy, které jsou ohroženy teroristickými útoky (Amnesty International, 2019).

O odhodlání, které motivuje uprchlíky odcházet z uprchlických campů nacházejících se v blízkosti jejich vlasti, svědčí především ochota absolvovat tuto cestu, přestože je ve většině případů ilegální (realizovaná převaděči) a nesmírně nebezpečná, nehledě na její finanční náročnost. Právě tyto okolnosti patří k důvodům, proč je nepravděpodobné, že by teroristé dobrovolně podstupovali stejnou cestu jako uprchlíci, obzvláště protože by jim kromě smrti hrozilo odhalení prostřednictvím azylové prověrky (Amnesty International, 2019). Nicméně hrozba teroristických útoků a zvýšení kriminality prostřednictvím imigrace (popř. rovnou spojování pojmů terorista a uprchlík) je ve společenském diskurzu běžnou praxí. Například Koudelka (2018) konstatuje, že v rámci těchto debat dominuje argument ohrožení bezpečnosti obyvatelstva, který je používán pro zavádění různých restrikcí a uzavírání hranic, ve snaze omezit imigraci (Koudelka, 2018, str. 84 a 85).

2.5.2 Pozice České republiky v evropské migrační krizi

Případ České republiky je pozoruhodný už jen proto, že ačkoli se jí tato krize v podobě náhlého masového příchodů uprchlíků prakticky vyhnula (jak bude objasněno níže), téma uprchlické krize dominovalo jak na českém mediálním trhu (nejvíce v roce 2015, kdy vyvstaly debaty o kvótách přerozdělování utečenců do zemí EU), tak v politických předvolebních kampaních (resp. v roce 2016 před volbami senátními, roku 2017 před volbami do poslanecké sněmovny a také výjimkou nebyly ani volby prezidentské a do obecních zastupitelstev konané roku 2018) (Tváře migrace, 2020). V případě tohoto středoevropského státu je třeba při snaze pochopit vývoj rétoriky a postojů brát zřetel na

---

⁷ Třeba připomenout, že v Keni, státu sousedícím se Somálskem, se nachází jeden z největších uprchlických táborů světa, Dadáb (Amnesty International, 2019).

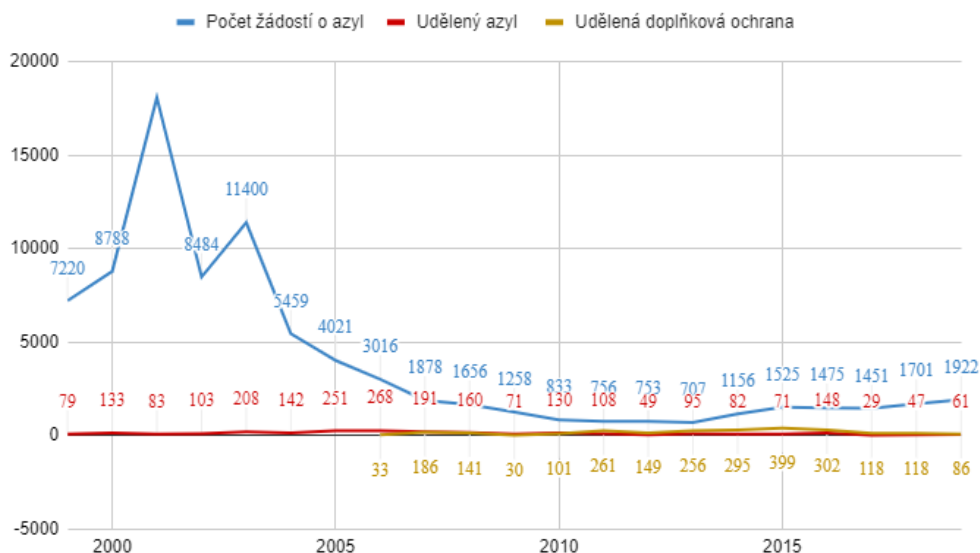
to, že se zvýšenou mírou imigrace z mimoevropských zemí nemá Česká republika prakticky žádné předchozí zkušenosti. Má však poměrně bohatou zkušenost s migranty pocházejících z nedalekých zemí, zejména z východní části Evropy, jejichž jazyk ani kulturní zvyklosti se výrazným způsobem neliší od místních. O to snazší bylo s nástupem této tzv. migrační krize pro různé aktéry využít bezprecedentní zkušenosti příchodu velkého počtu migrantů z mimoevropských zemí do Evropy a vyvolat v lidech strach a nejistotu, což bylo usnadněno také malou přímou zkušeností Čechů s islámem (Bakamo Public, 2019a, str. 3 a 5), který je též využíván k znázornění hrozby.

Primárními zprávami, kterými se český mediální prostor zaplnil, byly ty zobrazující situaci migrace za hranicemi republiky, jež zobrazovaly krizi z jednoho úhlu pohledu, a to sekuritizace. Není proto divu, že řada občanů nadále vnímá migranty jako bezpečnostní hrozbu, neboť informace svědčící o úspěšné integrační praxi či vykořisťování běženců nebyly pro média dostatečně atraktivní. Nutno opět podotknout, že například na rozdíl od počtu ekonomických migrantů v naší republice, získalo azyl a přebývá v zemi úplné minimum osob (Tváře migrace, 2020), přičemž nejvíce uprchlíků je národnosti ukrajinské (např. Ministerstvo vnitra České republiky, 2019 a European Migration Network, 2021).

Jak již bylo naznačeno, téma migrace (ve smyslu uprchlické krize) je v Čechách značně zpolitizované, a to zejména v předvolebním období. Uvedme příklad předvolebních debat roku 2017, které se (zejména ty zaměřené na téma bezpečnosti státu) točily téměř výhradně okolo tématu migrační krize. Jedna z debat České televize (2017a) na téma obrana a bezpečnost je toho dobrým příkladem. Kromě dominance tématu migrace si můžeme povšimnout tendence xenofobně populistického hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) spojovat slova uprchlík a muslim. Zástupce SPD, Radovan Vích uvedl v souvislosti s tématem migrace jako bezpečnostní hrozby, že „už dnes je na našem území třicet tisíc registrovaných a další desítky tisíc neregistrovaných muslimů.“ Nehledě na to, že kandidát prezentoval své tvrzení jako fakt, neměl žádné důkazy potvrzující validitu jeho výroku (Česká televize, 2017a). Podobná tvrzení jsou pro hnutí SPD typická. Po náhledu do jejich volebního programu lze konstatovat, že hnutí vidí migraci jako prostředek k islamizaci Evropy, v čemž spatřuje bezpečnostní riziko (srov. Svoboda a přímá demokracie, 2020).

V následujícím textu bude objasněno a podloženo tvrzení řady autorů (např. Šonková, 2017, str. 48, Turek, 2018), že se české zemi současná evropská migrační krize téměř vyhnula obloukem.

O validitě tohoto stanoviska svědčí například statistické údaje zpracované Člověkem v tísní (2020), které jsou vyobrazeny pomocí grafu 1.5.2.1 níže. Z tohoto grafu je zřejmé, že se rok 2015 co do počtu utečenců žádajících o azyl v ČR nemůže s rokem vrcholným 2001 ani zdaleka měřit, přestože to byl právě 2015, během kterého požádalo nejvíce osob o azyl v EU. Kvantita žádostí se v ČR začal navyšovat již v porevolučních 90. letech, kdy zde hledala dočasné útočiště řada obyvatel boji zmítané zaniklé Jugoslávie. Mezi lety 1998 a 2000 vzrostl počet žadatelů také o více než 4 000 Afghánců. Ve 21. století dosáhla křivka množství žadatelů prozatím nejvyššího čísla v roce 2001 (Člověk v tísní, 2020). Ministerstvo vnitra (2002) uvádí, že toho roku došlo k navýšení žádostí o 108 % v porovnání s rokem předchozím (zmiňme ovšem také snížení počtu pozitivně vyhodnocených žádostí). Mezi národnostmi dominovala ukrajinská (24 % z celkového počtu žadatelů), dále pak moldavská, rumunská, vietnamská aj. Ministerstvo konstatuje, že byly tyto osoby motivovány nejčastěji možností legálního zaměstnání v ČR (Ministerstvo vnitra České republiky, 2002). K dalšímu výraznějšímu navýšení žádostí došlo v období mezi lety 2003 a 2004, ve kterém se k žádosti o udělení azylu ČR uchýlili lidé žijící v okolí Kavkazu (například Gruzínci) (Člověk v tísní, 2020). Od té doby můžeme pozorovat kontinuální pokles žádostí bez větších výkyvů až do roku 2015, kdy došlo k opětovnému, avšak pouze mírnému růstu. Toho roku evidovalo Ministerstvo vnitra nejvyšší počet žádostí v měsíci březnu. Nelze popřít, že se migrační krize na tomto navýšení alespoň z části podílela (přicházela řada žadatelů ze Sýrie, Iráku, Libanonu atd.), nicméně Ministerstvo vnitra (2015) ke konci toho roku evidovala nejvýrazněji nárůst počtu ukrajinských žadatelů (kteří ostatně každoročně tvoří majoritu), dále například těch pocházejících z Číny, Kuby nebo Vietnamu (Ministerstvo vnitra České republiky, 2015).

Graf 2.5.2.1 Podané žádosti a udělená mezinárodní ochrana v ČR 1999-2019 (Člověk v tísni, 2020).

Společnost Amnesty International (2019) zdůvodňuje nízký zájem uprchlíků o azyl v ČR mj. tím, že většina z nich míří na místa, kde jim někdo může pomoci (někteří znají i konkrétní adresu osoby, která jim pomůže), neboť prchají z domovů do bezpečí a po tak obtížné a život ohrožující cestě hledají klid a vstřícné přijetí. To řada z nich od ČR neočekává, jelikož jsou mezi nimi známé například výroky „prezidenta Miloše Zemana o tom, že je sem nikdo nezval.“ Naopak rétorika německé kancléřky Angely Merkelové je mnohem vstřícnější. Německo, které zůstává migranty vyhledávanou destinací, „také zajišťuje nově příchozím dobré podmínky a vlídné zacházení, ačkoli i tam se situace v průběhu času a vlivem událostí mění, zpřisňuje se politika slučování rodin a narůstá počet návratů do zemí původu“ (Amnesty International, 2019).

„Pokud bychom se měli z dynamického vývoje minulých let v souvislosti s migrací v České republice naučit jen jednu věc, pak to, že mezi migrační realitou v terénu a migrační politikou, narativy a diskurzem může snadno vzniknout oceán rozdílu. Tento oceán je zase plný mýtů, dezinterpretací a politických výpočtů,“ píše Tomáš Jungwirth (2018) z Asociace pro mezinárodní otázky (Jungwirth, 2018, str. 126). Valná většina kandidujících (v našem kontextu hlavně před volbami v letech 2017 a 2018) se snažila pomoci si k volebnímu vítězství protimigračními postoji. Cestou antimigračních postojů se kandidáti snažili znázornit své vlastenectví a ochotu bránit vlast a suverenitu před nepřátelskými elitami Evropské unie (Bakamo Public, 2019a, str. 3). Tato sebe prezentace a nejistota bezesporu napomohla k otevření bran vzestupu populismu v Čechách.

3 Politický populismus

3.1 Pojem populismus

Definovat populismus jako pojem bývá obtížné, jelikož na něj různí autoři nahlíží rozdílně. Slovo populismus pochází z latinského *populus* znamenající lid (Seidl, 2019).

Podle britského politologa Michaela Freedena (1996) populismus není nějakou celistvou ideologií, jež představuje souhrnnou vidinu všech občanů, nýbrž je zaměřen pouze na nějaké společenské či politické jevy, a tak provokuje politiky k jednání (Freeden, 1996, str.76-77). Politolog Michal Kubát (2016) se však domnívá, že je populismus lépe definován jako politický program, doktrína, styl či strategie nežli jako ideologie (Kubát, 2016, str. 15). Nelze však konstatovat, že se jedná o případ pouze nějaké skupiny stran. Z tohoto důvodu se sociolog Daniel Prokop (2020) přiklání ke zdůraznění populismu jako komunikační strategii – jako snahu přeměnit veškerá relevantní témata na kulturní souboj a spojit v opozici k nepříteli masu voličů, kteří mají na dané téma dost odlišné názory“ (Prokop, 2020, str. 137).

Francouzský filozof Pierre-André Taguieff (1995) se k populismu staví jako ke způsobu politického konání, který v sobě nese rozdílnost mezi tzv. lidem a tzv. elitou (Taguieff, 1995, str. 25).

De facto neexistuje jistá vědecká shoda na tom, jaké jsou znaky populismu, které můžeme považovat za určující. Často se liší jeho pojetí i podle zeměpisné oblasti – kupříkladu Evropané jej většinou chápou v kontextu antiimigračním či xenofobním, oproti tomu v Latinské Americe odkazuje spíše na klientelismus či špatné ekonomické zacházení (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 2). Lze však říci, že „všechny formy populismu zahrnují určitý druh apelu na „lid“ a veřejné odsouzení „elity“. (...) není příliš sporné tvrdit, že populismus vždy zahrnuje kritiku establishmentu a obdiv prostého lidu.“ Populismus pak podle nizozemského politologa působícího na Georgijské univerzitě Case Muddeho (2017) můžeme konkretizovat „jako „úzkou“ (*thin-centered*) ideologii, která považuje společnost za rozdělenou na dva homogenní a antagonické tábory, „čistý lid“ versus „zkorumpovaná elita“, a který tvrdí, že politika by měla být výrazem obecné vůle lidu“ (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 5-6).

3.2 Typologie populismu

Typologicky můžeme populismus rozčlenit podle různých hledisek. Jsou jimi například historický vývoj (klasický či soudobý), politický styl (protestu či totožnosti, levicový či pravicový) a inkluzivnost či exkluzivnost populismu (Kubát, 2016, str. 16-18). Avšak je velice neobvyklé najít populismus v jakési nedotčené formě, jelikož má tendenci mísit se s různými dalšími stanovisky, které mu usnadňují existenci (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 7).

Nelze říci, že by byl populismus záležitostí pouze několika posledních let. Jak již bylo výše popsáno, jedním z hledisek dělení populismu je historický vývoj. O soudobém klasickém populismu hovoří politolog Kubát (2016) až od 19. století. Zrodil se jednak v USA jako agrární (během 20. století se přeměnil na Ku-klux-klan a mccarthismus) a jednak jako populismus socialisticko-agrární v Rusku (Kubát, 2016, str. 16). Soudobý populismus datuje Kubát (2016) od poloviny 20.století. Je typický pro Latinskou Ameriku a po pádu kolonialismu s rozvojovými zeměmi. Kubát toto dělení vidí jako příliš zjednodušující a pro popis vývoje v soudobé Evropě nedostačující (Kubát, 2016, str. 16). Z tohoto dělení dále vychází Margaret Canovan, která rozlišuje populismus na politický a agrární (historický). „V rámci (historického) agrárního populismu podle ní existovaly tři jeho podtypy: farmářský radikalismus (USA), agrární (lidové) strany (východní Evropa) a socialistický agrarismus (národnictví v Rusku)“ (Kubát, 2016, str. 16). Pro tuto práci je však důležitější onen politický populismus, který podle Canovan „zahrnuje čtyři podtypy: populistickou diktaturu (...), populistickou demokracii (dovolávání se přímé demokracie, především referendum), reakční populismus (...) a populismus politiků (taktická snaha přilákat nižší vrstvy)“ (Kubát, 2016, str. 16).

Taguieff ve svém díle (1995) rozeznává typy populismu podle politického stylu – populismus protestu a totožnosti. Onen protest vyjadřuje sociální populismus vymezující se vzhledem k tzv. kulturním, politickým, sociálním anebo ekonomickým elitám. Tyto elity jsou vnímány jako morálně špatné a škodlivé pro čestný a „morálně čistý lid“. Proto je podle sociálních populistů nutné zapojit onen poctivý lid do politiky, a to ideálně formou přímé demokracie (referend), které tyto populisté prosazují. Národní populismus (tedy populismus totožnosti) spojuje pojmy národ a lid v jeden. Proti národu „stojí nepřátelé-cizinci, kteří chtějí lidu-národu vnutit svoji kulturu a životní styl a také užívat bohatství lidu-národa. Elity zradily lid-národ tím, že připustily příliv cizinců,

případně se s nimi proti lidu-národu spolčily.“ Národní populismus tímto ústí v „národní nesnášenlivost“ a protiimigrační politiku (Kubát, 2016, str. 17).

Politický styl (v tomto případě spíše zaměření) populismu můžeme též rozlišit na levicový a pravicový. Populismus levicový se soustředí na socio-ekonomické otázky, kdežto ten pravicový se staví proti některým institucím zastupitelské demokracie, ve kterých vidí nějaké selhání. Pravicový populismus se orientuje na otázku národa (jedná se o tzv. nativismus, který je typický ztotožňováním státu a národa, pročez je jedná o etnické, nikoli občanské pojetí národa). Pokud nejsou nějaké osoby zahrnuty do národa (kvůli svému původu či smýšlení, které se populistovi nehodí), nemají právo obývat stát spolu s národem a mohou být vnímány jako ohrožující. Pravicový populismus se též staví proti orgánům (hlavně proti těm zastupitelské demokracie), které z jejich pohledu v něčem někde selhávají (Kubát, 2016, str. 17).

Podle vnímání toho, co znamená „my“ (ve smyslu lid), rozlišujeme inkluzivnost a exkluzivnost populismu. Pokud je populistu ve vnímání „my“ exkluzivní, definuje lid jako organicky (etnicky či kulturně) homogenní jednotky. Snaží se tak vyloučit menšiny, přistěhovalce atd., kteří jakožto cizinci organicky definovanému lidu neodpovídají. Tento přístup je typický pro Evropu. Inkluzivní populistu usiluje o začlenění vyloučených sociálních tříd, protože vnímá jako lid všechny a snaží se tak rozšířit hranice demokracie. Typickým příkladem tohoto přístupu je Latinská Amerika (Kubát, 2016, str. 18).

V kontextu současné společnosti odlišuje Prokop (2020) od předešlé (tradičnější) typologie tzv. nový populismus. Ten se vyznačuje svým konzervativismem, který dle jeho zastánců reaguje na dominanci liberálního progresivismu. Zastánci nového populismu však konzervativní pohled užívají spíše jako argumentaci, a to proto, aby mohli zamítnout nějaký protichůdný názor jako „elitářský“ či nařízený odněkud shora, „musíme proti [němu] postavit „běžné a odžité“ (Prokop, 2020, str. 138).

Jaký typ či v jaké formě se populismus v dané společnosti objeví, nakonec úzce souvisí s nějakou sociální křivdou (či křivdami) panující v tomto společenství (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 41).

3.3 Zásady populismu podle J.-W. Müllera

V následujících sedmi bodech známý princetonský politický filozof zabývající se otázkou populismu Jan-Werner Müller, jehož studie byla přeložena i do českého jazyka, shrnuje

a popisuje zásady, kterými se populismus řídí. V případě šesté zásady spíše radí, jak s nimi jednat.

1. Existenci populismu umožňují pouze zastupitelské systémy, jelikož, podle populistů, jsou jedině oni právoplatnými zastupiteli lidu. Z toho vyplývá, že nejsou proti zastupování občanů, pokud jsou těmi zastupiteli oni (Müller, 2017, str. 99).
2. Populisté jsou v zásadě antipluralisté. Jelikož jsou těmi pravými zastupiteli skutečného lidu, veškerá politická opozice je pro ně nelegitimní a všichni jejich odpůrci nejsou součástí lidu. „V opozici nutně trvají na tom, že elity jsou nemorální, zatímco lid je morální, homogenní entita, která ve své vůli nechybuje“ (Müller, 2017, str. 99).
3. To, co je pro populisty důležité, je symbolické zastupování „skutečného lidu“, což jim dává možnost poznat „správnou politiku“, která nemůže být empiricky vyvrácena (Müller, 2017, str. 100).
4. Jimi často prosazované referendum nemá občanům umožnit větší míru politické participace, nýbrž spíše potvrdit to, co už předtím populisté rozpoznali jako skutečnou vůli lidu (Müller, 2017, str. 100).
5. Populisté u moci pravděpodobně zavedou „masový klientelismus a korupci a budou potlačovat cokoli připomínající kritickou občanskou společnost“ (Müller, 2017, str. 100).
6. Ačkoliv populisté ohrožují liberalismus i samotnou demokracii, nesmí být vyloučeni z politických diskusí. „Je možné brát vážně problémy, na které poukazují, aniž by se přijaly způsoby, kterými tyto problémy rámcují“ (Müller, 2017, str. 101).
7. Užitečnost populistů spočívá v možném odhalení faktu, „že části lidu se skutečně nedostává zastoupení (může se to týkat jak jejich zájmů, tak identity, nebo i obojího),“ což však neslouží jako omluva pro jejich výroky o tom, že jedině jejich příznivci jsou skutečným lidem anebo že nikdo jiný než oni, nemůže být legitimním zastupitelem tohoto skutečného lidu (Müller, 2017, str. 101).

3.4 Populista

Populismus se v jisté míře v politice vyskytuje téměř permanentně. Političtí aktéři jej používají téměř běžně při volebních slibech s cílem získat co nejvíce hlasů, a tak slibují často i nesplnitelné (Tabery, 2017, str. 48). Politické dění však kritizuje mnoho dalších lidí, ale přesto se nemusí jednat vždy o populisty. To, co populistu odlišuje od ostatních kritiků je jeho přesvědčení, že je to jedině on, kdo je kompetentní zastupovat tzv. skutečný lid. Častým tvrzením populistů je také, že pokud se někdo vymezí proti nim, stojí proti onomu lidu jako celku (tento výrok používal například bývalý prezident USA Donald Trump) (Müller, 2017, str. 9).

Pro populisty je také typické, že často vycházejí z konspiračních teorií a (údajných) spiknutí proti nim (Müller, 2017, str. 42). Důležitou schopností je odvádět pozornost od vlastních nezdarů, vinit za ně a napadat ty, kteří o nich mluví, a proto často napadají (zejm. nezávislá) média⁸, odborníky, nezávislé instituce apod. jakožto „nepřátele“ lidu (Tabery, 2017, str. 58). Takové instituce jsou také například zodpovědné za „nesprávné“ výsledky voleb, protože na svém pozadí dávají prostor zkorumpovaným elitám zrazovat lid (Müller, 2017, str. 42). Proto se populisté mohou pokusit dosadit do funkcí nezávislých institucí (například ústavních soudů) jim loajálnější osoby. V tomto podle německo-amerického politologa Yaschy Mounka spočívá nebezpečnost populistů – tom, že útočí na instituce, které jsou naprosto nezbytné pro demokracii a rozkládají „celý systém pěkně zevnitř“ (Mounk In Rozsypal, 2019).

3.4.1 Témata, metody a cíle

Müller (2017) uvádí, že „hnutí, které nazýváme „populismus“, se objevilo ke konci devatenáctého toletí současně v Rusku i ve Spojených státech“ (Müller, 2017, str. 31). Trvalo přibližně 150 let, než se populisté rozšířili z menší ruské elitářské skupiny a širšího, avšak neorganizovaného hnutí v jistých částech USA až do dnešní podoby (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 40). Skutečnost, že v obou zmíněných kořenech

---

⁸ Stanovisko, které je bezpochyby ukázkovým příkladem napadání a snahy/plánu regulovat veřejnoprávní média v České republice, bylo vepsáno do předvolebního manifestu pravicově populistického hnutí Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD) roku 2017. V částech „Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás“ a „Spravedlnost pro každého“ si hnutí stanovuje za cíl prosazení „zásadní změny v činnosti České televize a rozhlasu,“ které budou znamenat „zvýšení kontrolních pravomocí státu nad [jejich] hospodařením“ (Svoboda a přímá demokracie, 2017). Tato idea je problematická hlavně proto, že po zrušení koncesionářských poplatků, které má být nahrazeno dotacemi ze státního rozpočtu, by se tyto instituce staly de facto zestátnily a ztratily by tak svou veřejnoprávní objektivitu a nestrannost.

populismu figurovali hlavně venkované a rolníci, jistým způsobem přispěla k upevnění asociace spojení se zemědělstvím „nebo že to byla nutně revolta reakční, ekonomicky zaostalých skupin v rapidně se modernizující společnosti“ (Müller, 2017, str. 31). Nyní nelze říci, že by se populismus orientoval na sociální otázky tak, jak tomu bylo v dobách minulých. Populisté se nyní zajímají spíše o otázky bezpečnostní (Tabery, 2017, str. 49).

Populisté často ve svých volebních kampaních využívají relativně nízké úrovně znalostí občanů v některých oblastech ve svůj prospěch. Jako příklad si uveďme Evropskou unii a její instituce, které jsou populisty portrérovány jako „oni“, kteří stojí proti lidu („nám“) (Austrian Society for European Politics, 2018, str. 30). Můžeme si také všimnout, že populisty často navrhované změny politického systému mohou být líbivé, ale téměř neproveditelné. V případě České republiky navrhuje Tomio Okamura, který bývá řadou autorů (např. politology Havlíkem, Císařem & Štětou a Muddem, sociology Štětou a Prokopem či publicistou Taberym) označován za populistu, navrhuje uplatňování nástrojů přímé demokracie jako je přímá odvolatelnost politiků občany. Kromě přímé odvolatelnosti nabízel výše zmíněný politik podle Havlíka (2015) (již v období působení v jeho bývalém hnutí Úsvit přímé demokracie) nástroje přímé demokracie jako účinných a univerzální lék na problémy stávajícího systému zastupitelské demokracie, která je vnímána jako demokracie „nepravá“, neboť je ovládána „kmotrovskými stranickými mafiemi“ (Havlík, 2015, str. 131), a proto je nutné nastolit „pravou“ (tedy přímou) demokracii, která bude vládou čistého lidu. Také Prokop (2020) poukazuje na fakt, že je z působení a jednání Okamury i jeho nynější strany SPD (Svoboda a přímá demokracie) očividné, „že fantom přímé demokracie může parlamentní demokracii rozkládat s mnohem větší úspěšností, pokud dobrý zákon o referendu ještě neexistuje, a populisté tím mohou mobilizovat občany“ (Prokop, 2020, str. 169) tak, jak je tomu i v případě České republiky.

„Populismus je vždy *formou politiky identity*,“ a tím ohrožuje demokracii, jejíž nezbytnou podmínkou je „pluralismus a uznání, že je třeba nalézt podmínky vzájemného soužití jakožto svobodní, rovnocenní, ale také nezaměnitelně rozmanití občané“ (Müller, 2017, str. 17). Avšak typicky populistické rozlišení mezi dvěma kontrastujícími společenskými entitami – „dobrým lidem“, jehož zájmy hájí správně jedině populista, a lidu škodícími „elitami“ (jež upřesním později) – je důvodem, proč je populismus „jednoznačně protiliberální, založený na principu vůdcovství (vůdce zosobňuje lid), všeobecné demagogii a odporu k hodnotám a postupům zastupitelské demokracie“

(Kubát, 2016, str. 23). Mounk uvádí, že dalším neopomenutelným faktorem napomáhajícím populismu je nostalgie voličů a pocit ztráty dřívějšího sociálního statusu (Mounk In Rozsypal, 2019).

Důležitým tématem populistů je jakýsi vytvořený morální nárok na zastupitelství. Nelze však tvrdit, že by jejich tématem byl obsah politiky, jelikož obsah, který je nezbytný pro upřesnění tohoto nároku, je schopen vycházet ze nějakého jiného učení (kupříkladu Hugo Chávez⁹ vycházel z učení socialismu) (Müller, 2017, str. 92).

Jejich hlavní cíle často neodpovídají těm, které prezentují ve svých volebních kampaních. Jak uvádí Tabery (2017), tito politici se pokoušejí „vzbudit dojem, že na komplikované otázky (...) mají snadná řešení. A že v cestě těmto řešením stojí nějaký nepřítel.“ Tímto nepřítelem jsou jakési špatné (politické) elity, které zastávají jiný názor a musí být odstraněny (Tabery, 2017, str. 48). Autor rovněž připouští, že populismus může mít v jistém smyslu i pozitivní společenský dopad, a to proto, že upozorňuje na nesrovnalosti či problémy, které ostatní politici často přehlíží, ačkoli je společnost může vnímat jako bezpečnostní hrozbu. Populisté se snaží společnost primárně podnítit, nikoli ony problémy skutečně řešit. Často však témata jimi vyzdvižena zakrývají vážnější problémy, které je třeba řešit, ale politici je řešit přestávají, a to i ve snaze vyhrát v dalších volbách. A tak musí řešit primárně témata hýbající společností (Tabery, 2017, str. 48, 54).

3.4.2 Vůdce

„Určujícím rysem populismu je spoléhání se na silné vůdce, kteří jsou schopni mobilizovat a/nebo vést své strany s cílem uzákonit radikální reformy.“ Ačkoli nemůžeme určit vzorový příklad takového leadera, protože jeho výjimečné vlastnosti závisí na prostředí oblasti, ve které působí, vždy se jedná o silného charismatického vůdce¹⁰, který sám sebe prezentuje jako hlas lidu (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 62).

Jako hlas lidu má právo na výlučné zastupování, které však nemusí být vždy empiricky podložené. Většinou se jedná pouze o čistě morální nárok populisty na zastupování, protože on je dle svého názoru jediným kompetentním zastupitelem a ostatní

---

⁹ Pozn. Hugo Chávez byl od roku 1999 do roku 2013 prezidentem Venezuely (Nelson, 2020).

¹⁰ Müller (2017) dodává, že charismatičnost vůdce nemusí být tak silná, jako vzbuzený dojem příslušnosti vůdce k lidu (Müller, 2017, str. 43).

politici jsou jím prezentováni a vnímáni jako zkorumpovaná a nemorální elita (Müller, 2017, str. 17).

Leader zosobňuje lid a je prezentován jako součást lidu. Je tak antiestablishmentový a morální na rozdíl od elitářských institucí. Do politiky vstupuje, aby hájil zájmy svého lidu (Müller, 2017, str. 44, Kubát, 2016, str. 19-20).

3.4.2.1 Rétorika a jazykové prostředky

Politologický výzkum Hawkinse et al. (2012) hovoří o populismu jako o způsobu „vidění světa, který je spojen s různými druhy jazyka,“ a to spíše formou metafor nebo tónu promluvy, nežli existencí nějakého konkrétního slovníku (Hawkins, Riding, & Mudde, 2012, str. 7). Stejně tak neexistuje žádný prototypický populist. Svou rétorikou se orientují na různá témata, mnohdy protichůdná (například americký prezident Donald Trump hovořil spíše proti muslimům, oproti tomu se turecký prezident Recep Erdogan nestaví přátelsky k těm, kteří muslimy nejsou). Mounk vidí jako pojítka populistů jejich politickou představitost a slovník. To, „co všichni dělají je tvrzení, že jediný důvod, proč máme nějaké politické problémy (...) je, že politická elita je zkorumpovaná a sebestředná a stará se více o menšiny.“ Zvolí-li je „lid“, který poslechl „zdravý rozum“, populisté slibují změnu, protože budou hlasem onoho „lidu“ (World Affairs, 2018).

Pojetí rétoriky mimo jiné závisí i na polaritě populismu. Například Müller (2017) dochází ke stanovisku, že pravicový populismus nejenže konfrontuje „vždy pracovitý lid“ a skutečně nepracující elity, ale také staví onen lid „proti samotnému dnu společnosti (těm, kteří také opravdu nepracují a žijí jen jako příživníci práce jiných)“ (Müller, 2017, str. 34).

Mnoho odborníků zabývajících se touto problematikou (např. Müller, Mudde či Mounk) se shoduje, že nejtýpějšími pojmy užívanými v populistické rétorice jsou pojmy „lid“, „elita“ a „obecná vůle“ (např. Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 9). Společnost je proto koncipována do dvou protikladných skupin – skupina elity a skupina morálně čistého národa, který cítí stejné zájmy a priority jako jeden celek (Česká televize, 2019). Politologové působící na Masarykově univerzitě Vlastimil Havlík a Aneta Pinková (2012) uvádějí, že hlavně pojmy výše zmíněné, „lid“ a „elita“, a jejich spojování jsou to, co tvoří tzv. analytické jádro populismu. „Jde o (1.) konstrukci lidu a elit jako homogenní entity při (2.) zdůraznění antagonizmu vztahu mezi lidem a elitami a (3.) chápání lidu jako morálně nezkaženého“ (Havlík & Pinková, 2012, str. 127).

Lid

Lid bývá populisty charakterizován různými způsoby. Mudde (2017) formuluje populistické pojetí lidu trojím způsobem: (1.) jako suveréna, (2.) jako „obyčejný lid“ a (3.) jako národ.

Pojetím „lidu jako suveréna“ je připomínán fakt, že konečným zdrojem politické moci se v demokratickém systému „odvozuje z kolektivu, který může vést k mobilizaci a revoltě“ (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 10).

Koncept „obyčejného lidu“ odůvodňuje „důstojnost a znalosti skupin, které jsou objektivně či subjektivně vylučovány z moci kvůli svému sociokulturnímu nebo socioekonomickému postavení.“ Takové vysvětlení pojmu může být integrační a/nebo rozvratný: „nejenže se pokouší sjednotit rozhněvanou a mlčící většinu, ale také se snaží mobilizovat tuto většinu proti definovanému nepříteli.“ Antielitářské pobídky tohoto druhu s sebou přináší i kritiku institucí (politické strany, byrokratické instituce apod.), které jsou osočovány z „narušování pravdivých vazeb mezi populistickými vůdci a obyčejným lidem“ (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 10-11).

Pojetí třetí – lidu jako národa – vymezuje lid jako etnicky či občansky definovaného národního společenství, přičemž hranice národa nejsou vždy snadno vymezitelné. Lid je zde v podstatě rozdělen, protože tvoří komunity¹¹, které reprezentují specifické „národy“. Nemůžeme však stavět rovnítko mezi „národ“ a obyvatele státu, a to proto, že na území jednoho státu nežije pouze jedno etnikum, ale hned několik etnicky různých skupin (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 11).

Müller (2017) uvádí též kladení důrazu na „sjednocený lid“ tvořící homogenní entitu. Toto pojetí můžeme pozorovat například v rétorice Donalda Trumpa. Lid opět není definován skutečností, že je například z právního hlediska občanem státu, nýbrž svou sympatizací s populistou. Jinými slovy, jak shrnuje Ash (2017), tento lid je pouze částí lidu (Minda de Gunzburg Center for European Studies, 2017). V konkrétním způsobu sjednocení onoho lidu se mohou lišit, avšak většinou jde o snahu polarizovat společnost za pomoci podněcování konfliktů a vyzdvihování pomyslného rozdílu mezi „nimi“ (těmi, kteří nepatří k pravému lidu, tedy nepřáteli) a „námi“ (těmi, kteří jsou označováni za příslušníky lidu) (Müller, 2017, např. str. 10).

---

¹¹ Tyto komunity bývají etnicky rozdílné a jejich definování je obvykle posíleno základními mýty (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 11).

Pro doložení výše zmíněných argumentů si ukažme příklad, který uvádí politolog Timothy Ash (2017): Nigel Farage v noc vítězství Brexitu řekl: „Toto je vítězství běžného/prostého lidu, pro slušný, skutečný lid,“ což vlastně znamená 48 % země, která volila pro odchod, což není ani prostý, ani slušný, ani skutečný lid“ (Minda de Gunzburg Center for European Studies, 2017).

Elity

„Všichni populisté staví lid proti zkorumpované elitě, jež slouží vlastním zájmům“ (Müller, 2017, str. 9). Ať už populistů kritizuje jednu či více „elit“, tato „elita“ je vždy viděna jako nemorální zkažená a zkorumpovaná a je zásadně odlišena od cnotného „morálně čistého lidu“. Kromě politických elit se populisté vymezují vůči ekonomické, kulturní a mediální elitě. „Všechny z nich jsou zobrazovány jako jedna homogenní zkorumpovaná skupina, která pracuje proti „obecné vůli“ lidu.“ Konkrétněji populisté mezi „elitu“ řadí osoby mající vedoucích pozic v těchto oblastech, což však nezahrnuje populisty samotné a jejich sympatizanty (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 11-12).

K rozlišení „lidu“ a „elit“ je možné využít řadu kritérií. Způsob definování „elit“ se však nezakládá na stejném principu jako vymezení „lidu“. Jako příklad si ukážeme evropský xenofobní populismus, který „lid“ definuje etnicky (vylučuje menšiny a přistěhovalce, protože je vidí jako „cizí“), ale neříká, že by „elita“ byla součástí jiné etické skupiny, nýbrž že elita straní zájmům migrantům na úkor zájmů domorodců. Jinými slovy je rozdíl mezi lidem a elitou morální, nikoli však situační. „Elitou“ není myšlena ani nějaká specifická sociální třída, příslušník elity nemusí být ani bohatý. Záleží na názorech, které zastávají. Protože jsou jejich postoje nesouhlasné s názorem „lidu“, jsou amorální (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 12-14, Česká televize, 2019).

Tyto amorální elity jsou dále paranoidně viněny ze skryté sabotáže výkonu funkcí demokraticky zvolených (populistických) zástupců, čímž se „elity“ snaží zabránit výkonu vůle „lidu“ (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 12-14).

Obecná vůle

Populističtí přívrženci používají ve své rétorice pojem „obecná vůle lidu“, aby vyjádřili svou kritiku establishmentu za to, že není schopen nebo nemá zájem brát v úvahu vůli lidu (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 17). Na rozdíl od něj je populistů schopen

vycítit vůli lidu nehledě na to, zda ji lid otevřeně a přímo vyjádří, či nikoli (Müller, 2017, str. 39)

Takové pojetí se dá připodobnit ke kritice zastupitelské vlády Jeana-Jacquesa Rousseaua, kde je zastupitelský systém viděn „jako aristokratická forma moci, v níž se s občany zachází jako s pasivními entitami, mobilizovanými pravidelně volbami, v nichž nedělají nic jiného, než že si vybírají své zástupce.“ Populismus zde těží z Rousseauovy utopické koncepce samosprávy, kde mohou být občané sami mocí zákonodárnou i výkonnou zároveň. Populista se, vycházející z tohoto předpokladu, často snaží o prosazení přímé demokracie či alespoň jejich nástrojů (např. referendum) (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 17).

Koncept obecné vůle se zakládá na tzv. zdravém rozumu (*common sense*), který může být použit k seskupování různorodých požadavků, k identifikaci společného nepřítele apod. V populistické interpretaci je to vůle absolutní, což ji může opravňovat k vytváření autoritářství anebo k útokům na všechny, kteří ohrožují homogenitu „lidu“. Ideologicky těží populismus z „všeobecné vůle lidu“ tak, že využívá globální nárůst hegemonie demokracie, frustrace občanů z liberální demokracie aj. (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 18 a 20).

Když však lid dá hlas „zdravému rozumu“ a zvolí populisty, celá situace se zlepšuje, protože populistů bude reprezentovat hlas lidu (např. Trump říkal: „Jsem váš hlas!“). Populista sám je totiž jediným legitimním reprezentantem „lidu“ (nezávisle na výsledcích voleb), což znamená, že veškerá opozice či oponenti jsou v podstatě nelegitimní, anebo dokonce nepatří k pravému „lidu“, neboť je-li někdo proti populistovi, staví se proti „lidu“ samému (World Affairs, 2018, Müller, 2017, str. 9).

My versus oni

Populisté proti sobě staví dvě skupiny, které prezentují jako naprosto dichotomické – skupina my (*us*) a skupina oni (*them*) nebo „ti druzí“ (*others*). My skupina je především výše definovaný lid. Skupina oni zahrnuje elity a/nebo ty kteří jednoduše k pravému lidu nepatří (viz podkapitoly Lid a Elita).

Ti druzí jsou vymezováni například etno-kulturně (v Evropě Muslimové, Romové, v Británii Poláci aj.) či socio-politicky (liberální elity, experti, média apod.) (Minda de Gunzburg Center for European Studies, 2017).

V terminologické rovině (například u nizozemského lingvisty Van Dijka) se lze též setkat s pojmy *ingroup* (což bychom mohli volně přeložit jako *vnitřní skupina*, ve smyslu my) a *outgroup* (volně přeloženo jako *vnější skupina*, ve smyslu skupina těch druhých neboli oni). Bližší určení těchto skupin se liší podle oblasti a pozice mluvčího, ale také podle *outgroup*, vůči které se řečník vymezuje. Jako příklady *ingroup* Van Dijk (2000b) uvádí „my, Holanďané“ až „my, bílí Holanďané“ (...) nebo „my v naší straně“ (Van Dijk, 2000b, str. 95). V USA Donald Trump použil například ve svém inauguračním projevu „my, občané Ameriky“ (Trump, 2017). Českými příklady jsou například leader SPD, Tomio Okamura (který ve svých vystoupeních používá „my v SPD“ apod. (Okamura, Tomio Okamura - SPD, 2017)) či leader ANO 2011, Andrej Babiš (užívající například „my jako hnutí“ (Bláha, 2020)). To, jak jednotlivý populisté definují *outgroup*, nemusí být vůbec konstantní. Tuto změnu můžeme dobře pozorovat mj. v případě Okamury, který se ve volbách roku 2013 vymezoval vůči Romům, ve 2014 přeorientoval *outgroup* na imigranty a od voleb roku 2016 se vymezuje proti muslimům a islámu. Tento obrat podle Prokopa vypovídá o tom, že je pro Okamuru negativní prezentace *outgroup* především strategií, která mu může zajistit hlasy autoritářských voličů (Prokop In Engelová, 2018).

Obecně se dá od populistů očekávat, že budou detailně popisovat „naše“ dobré činy a úspěchy a „jejich“ špatné skutky a selhání. Oproti tomu „jejich“ pozitivní činy a úspěchy a „naše“ negativní chování až selhání budou popisovány pouze abstraktně a stručně, pokud vůbec. Tato strategie má podstatný psychologický dopad ve formě tvorby a utvrzování se v předsudcích. Detailní popis totiž umožní snazší zapamatování a ovlivní budoucí interpretace událostí. To také umožní i vyjadřování řady informací jen jako předpoklady nebo domněnky. Ty ovšem musí stále zachovávat pozitivní interpretaci *ingroup* a negativní prezentaci *outgroup* (Van Dijk, 2000b, str. 91-92). Předpoklad přistěhovalců jako *outgroup* způsobující potíže ve společnosti je prezentován jako fakt, nikoli však jako (diskutabilní) názor¹². Oproti tomu je populistou postavou ochraňující chudé poplatníky před přítěží, kterou, podle něj, přistěhovalci znamenají (Van Dijk, 2000a, str. 104-105).

---

¹² Podle amerického historika Timothyho Snydera (2019) jsou takto propojovány pojmy jako „Islám“ či „islámský“ a terorismus, načež autor vysvětluje, že se tomu tak děje, „prestože většina teroristů v Americe vypadají takt jako já“ (pozn. Snyder ukázal na sebe – bílého, „obyčejně“ vypadajícího muže) (American Academy in Berlin, 2019). Ačkoli v této pasáži mluví o americkém vnímání slova „Islám“, domnívám se, že v Evropě i v České republice je spojení „Islámu“ a „terorismu“ stejně užívané a vnímané jako v Americe.

V kontextu tzv. migrační krize jsou jimi (*them*) migranti. Podle výzkumu Bakamo Public (2019b) je zřejmé, že je rozdíl mezi jimi a námi vytvářen emočně, a to zejména pomocí asociací, která následně umožní lidem myšlenkové propojení problémů a pojmů jako je migrační krize (Bakamo Public, 2019b, str. 22).

V rozpravách o menšinách či přistěhovalcích se typicky objevují jakési řečnické pomůcky, pomáhající zachování řečnickovy pozitivní sebe prezentace. Van Dijk (2000b) uvádí následující strategie, kterými se mluvčí zřiká odpovědnosti: „zjevné popírání (Nemám nic proti X, ale...), (...) zdánlivý ústupek (Všichni nejsou zločinci, ale...), zdánlivá empatie (Ve své zemi měli mnoho potíží, ale...), zdánlivá nevědomost (Nevím, ale...), zdánlivá lítost (Je mi to líto, ale...), reverze (obviňování oběti) a transfer (Nemám problém s X, ale moji klienti...), a další“ (Van Dijk, 2000b, str. 92).

Demagogická rétorika (souhrn podle Horkheimera (Feustel, 2018))

Výše uvedené lingvistické prvky bychom mohli souhrnně popsat jako demagogické. Německý politolog Robert Feustel (2018) shrnuje závěry německého filozofa Maxe Horkheimera, který popsal šest vzorů demagogického jazyka:

1. užívání velkého počtu superlativů (např. největší – národ, zed'),¹³
2. vytváření a zdůrazňování rozdílu a konfliktu mezi dobrými „námi“ a špatnými „jimi“,
3. idea, že společnost bude dokonalá, pokud bude lid následovat populistického vůdce bez pochyb,
4. vytváření dojmu, že vůdce je jedním z „nás“,
5. vytváření konspiračních teorií¹⁴ a odporu proti imaginárnímu společnému nepříteli,
6. představa existence jen jednoho správného názoru, o kterém není pochyb (kdo říká pravdu a kdo se spikl proti lidu je nezpochybnitelné).

---

¹³ Babiš použil v souvislosti s pandemií COVID-19 “We are best in COVID,” neboli “Jsme nejlepší v COVIDu” (Kubal, 2020).

¹⁴ Tuto skutečnost příhodně dokládá nedávno zveřejněný článek zpravodajského webu Seznam Zprávy (2021), který uvádí jména „nejvýraznějších“ českých dezinformátorů. Kromě veřejně známých osobností a občanských dezinformátorů se autoři zaměřili také na členy politické scény. Pomyslnou první příčku obsadil současný europoslanec Ivan David (za populistickou stranu SPD), který na svém webu Nová republika zveřejnil „například konspirační teorii [o tom], že Turecko záměrně vyslalo k řeckým hranicím loď s migranty nakaženými covidem-19, kteří měli být použiti jako „biologická zbraň“.“ Místa následující obsadili mj. Tomio Okamura, předseda SPD, a místopředseda téže strany, Radim Fiala (Seznam Zprávy, 2021).

3.5 Český populismus

Výjimečným rysem českého populismu je, že k jeho existenci není zapotřebí krize, což podle publicisty Pavla Turka (2018) pozoruhodně vyvrací teorii, která říká, že je přítomnost populismu způsobena právě krizí. V období vzestupu populismu v Čechách ekonomika rostla, migrační krize se naší zemi prakticky vyhnula a bylo zde nejvyšší procento zaměstnaných ze všech bývalých zemích východního bloku. Přesto byli občané znepokojeni (Turek, 2018).

Rozkvětu populismu v České republice dala velký prostor porevoluční politika, která se nesla ve znamení politických bojů, korupčních skandálů a podvodů, o kterých byli občané informováni ze všech stran. I u nás je tedy vznik či růst populistických partají odezvou na přehlížené potíže. Příkladem stran přehlížejících problémy, které svými aférami způsobili, jsou ČSSD a ODS, které se nejspíše domnívali, že nepřijdou o voliče, protože ti neměli jinou možnost, než volit je (Tabery, 2017, str. 59-62).

Ačkoliv se pojem populismus na české politické scéně do roku 2010 příliš nepoužíval, v devadesátých letech bychom za populistickou mohli označit Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM) či krajně pravicovou stranu jménem Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa Miroslava Sládka (SPR-RSČ). Roku 2010 vstoupila do vlády strana s úspěšnou populistickou strategií (zejména v podobě protikorupční a antiestablishmentové rétoriky) jménem Věci veřejné (VV) (Císař & Štětka, 2017, str. 2).

Po předčasných volbách roku 2013 se do popředí dostávají populistická hnutí Akce nespokojených občanů 2011 (ANO 2011) a Úsvit Tomia Okamury. Poukazovala na pochybnou situaci v české porevoluční politice (hlavně na zkorumpovanost a podvody). Zamítala stávající strany, ale sama nenabízela žádné konkrétní programy a proveditelná řešení, jen mnoho zajímavých mnohovýznamových hesel, které si mohl každý občan vyložit podle svého (Tabery, 2017, str. 59-62). Poté, co ve volbách do Poslanecké sněmovny získalo hnutí ANO 2011 přibližně 19 % hlasů, se téhož roku stalo členem koaliční vlády (Císař & Štětka, 2017, str. 2). I nadále se ANO 2011 těší přízni občanů, o čemž svědčí i fakt, že jakožto vítěz parlamentních voleb v prosinci 2018 stojí v čele vlády České republiky (např. Vláda České republiky, 2018).

Stále nejvlivnější hnutí ANO založil roku 2011 jeden z nejbohatších českých podnikatelů a bývalý majitel holdingu Agrofert Andrej Babiš (Císař & Štětka, 2017, str. 3), který voličům slíbil řídit zem jako svou firmu (Müller, 2017, str. 95). Populismus

v podání ANO 2011 je silně antielitářský – líná a zkorumpovaná elita nemůže vést „tvrdě pracující lid“ tak efektivně, jako Babiš a jeho stoupenčí (Císař & Štětka, 2017, str. 3).

Druhou populistickou stranou, která měla úspěch ve volbách v roce 2013, Úsvit přímé demokracie, založil podnikatel Tomio Okamura. Úsvit definuje onen „lid“ jako tvrdě pracující, příslušníci tohoto „lidu“ jsou též definováni kulturně, tudíž se strana staví ve svém diskurzu proti migraci, všemu, co definují jako „cizí“ v českém národě a „nepřizpůsobivým“ skupinám obyvatel. Za nepřizpůsobivého má být považován „každý, kdo se ocitne ve společensky obtížné situaci, má být osobně obviňován a jeho neúspěšnost je konečným důkazem, že se tato osoba není schopna přizpůsobit.“ Takto definovanou skupinu obvykle považují za synonymum pro etnické menšiny (zejména Romské etnikum), sociálně vyloučené, chudé, nezaměstnané apod. (Císař & Štětka, 2017, str. 4). Stranu proto můžeme označit za pravicově populistickou. Zajímavé na osobě Tomia Okamury a jeho vztahu k tzv. migrační krizi je, jak píše Jungwirth (2018), že ač v letech minulých úmyslně podněcovala nárůst islamofobních a protimigračních nálad ve společnosti, zdá se, že v minulosti Okamura xenofob ani islamofob nebyl. Proto mohou být jeho názory čteny spíše jako politicko-obchodní strategie usilující o získání voličské přízně (Jungwirth, 2018, str. 134).

Podle Císaře a Štětky (2017) můžeme v případě KSČM pozorovat exkluzivní populismus. KSČM se přiklání k levicovému „sociálnímu“ populismu, který zdůrazňuje potřebu vyloučení vykořisťující třídy (tedy elit) a potřebu silné úlohy státu v kapitalistické ekonomice. Svým programem je strana evidentně konzervativní ve své sociokulturní orientaci, přičemž stále ukazuje hodnoty vlastní převážně starším generacím, které by si přály vrátit reálný socialismus, jaký byl před rokem 1989 (Císař & Štětka, 2017, str. 4).

Roku 2009 vznikla Strana práv občanů (SPO; do roku 2014 celým názvem SPO – ZEMANOVCÍ) za primárním účelem pomoci Miloši Zemanovi k výhře prezidentských voleb roku 2013. Ačkoli hlavním cílem celého stranického programu byla podpora Zemana, strana se drží východoevropské varianty sociálnědemokratické ideologie (který mísí levicové pojetí ekonomiky a kulturní konzervatismus). S pomocí SPO vyhrál Zeman volby do prezidentského úřadu v roce 2013. „Zeman se etabloval jako prominentní populistický aktér na české politické scéně,“ a to zejména kvůli užívání rétoriky „silného antielitářství (zaměřenou zejména na novináře a intelektuály)“ a silného jazyka exkluzivního populismu, který je namířen proti menšinám, resp. muslimy a migranty

(Císař & Štětka, 2017, str. 5). Na počátku roku 2018, kdy byl Miloš Zeman zvolen do funkce prezidenta republiky podruhé, psala o jeho znovuzvolení i mnohá zahraniční média (např. německý deník Süddeutsche Zeitung, německý list Bild či belgický deník La Libre). Ku příkladu, jak uvádí publicista Českého rozhlasu Filip Nerad (2018), server deníku Süddeutsche Zeitung informuje o této události titulkem „Populista zůstává prezidentem“ (Nerad, 2018). Mezi další pisatele zmiňující se o Zemanovi jako o znovu zvoleném populistovi patří Marc Santora (2018), redaktor The New York Times¹⁵, a autor píšící pro neziskový studentský deník Standford Politics, Ben Gardne-Gill (2018)¹⁶.

Obrázek 3.4.2.1 Snímek billboardu ze Zemanovy kampaně 2018 (Zpěváčková, 2018).

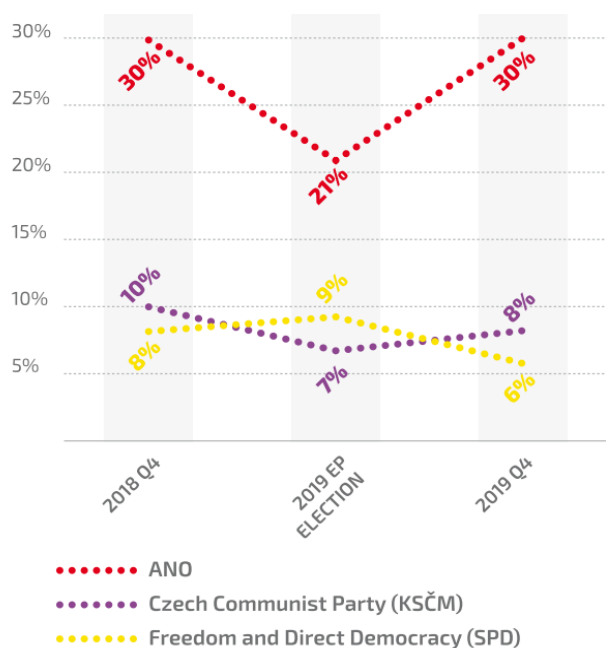
Hnutí SPD bylo založeno Radimem Fialou a Tomiem Okamurou po dlouhodobých vnitřních sporech uvnitř hnutí Úsvit (Česká televize, 2015). Program hnutí uvádí, že se SPD snaží prosadit změny ústavního systému a legislativy, které směřují k „obraně svobody a demokracie v České republice“, čehož chce dosáhnout zavedením přímé demokracie a rozsáhlou participací občanů na řízení země, také pokládá „za nutné ukončit demo-demokracii, ve které vládnu kmotrovské stranické mafie“ apod. (Svoboda a přímá demokracie, 2020). Ve své kampani před volbami do Evropského parlamentu v roce 2019 SPD vyzývalo k odchodu České republiky z Evropské unie (tzv. Czexitu). Mimo to se jako tradičně jakožto xenofobně orientované hnutí vymezovalo proti imigraci. Na předvolebních setkáních SPD vystoupili též „dvě hlavní postavy západoevropského pravicového populismu, francouzská politička Marine Le Pen a nizozemský politik Greet

¹⁵ Mark Santora (2018) napsal o Zemanově zvolení článek s názvem „Czech Republic Re-elects Milos Zeman, Populist Leader and Foe of Migrants“ (název je do českého jazyka přeložitelný jako „Česká republika znovu volí Miloše Zemana, populistického lídra a nepřítele migrantů“) (Santora, 2018).

¹⁶ Ben Gardne-Gill (2018) píše o Zemanově znovu zvolení ve svém článku s názvem „The Czech Republic’s Pupilist Prezident“ (název je do českého jazyka přeložitelný jako „Populistický prezident České republiky“) (Gardner-Gill, 2018).

Wilders“ (Boros, Laki, & Györi, 2020, str. 33). Předseda hnutí, Tomio Okamura, ve svých projevech často opakuje například nutnost prosazení referend, což v naší realitě zastupitelské demokracii nemůže dlouhodobě fungovat, jelikož „ve volbách dostávají politici hlasy jen od svých voličů, ne od celé společnosti, v referendu by ale hlasovali všichni.“ Neproveditelnost tohoto cíle však stojí v populistův prospěch, jelikož jej může stále dokola prosazovat, aniž by musel nést odpovědnost, kterou ty takto radikální ústavní změna s sebou přinesla (Tabery, 2017, str. 63-64).

V současné době patří populisté v České republice k těm, kteří mají největší podporu voličů v Evropě. Ve volbách do Evropského parlamentu se však ukázal mírný pokles podpory, což se ukázalo po porovnání voličských preferencí z konce roku 2018 a z konce roku 2019. Souhrnná podpora populistů na konci roku 2018 činila 48 %, kdežto v prosinci roku 2019 ve volbách do Evropského parlamentu jim vyjádřilo podporu 44 % voličů. Nejpopulárnější a dominující populistickým hnutím zůstává ANO 2011. Menší podpory se těší levicová KSČM a krajně pravicová SPD (Boros, Laki, & Györi, 2020, str. 31).

Graf 3.4.2.2 Voličská podpora vybraných populistických stran v České republice od konce 2018 do konce 2019 (Boros, Laki, & Györi, 2020, str. 32)

Situace během pandemie COVID-19 vynesla na světlo některé znaky politického populismu, které učinila snad zjevnější než kdy dříve. Například tvrzení, že populisté navrátí lidu jejich zemi a že národ učiní prvním mezi všemi (Rozsypal, 2019), lze přirovnat projev předsedy vlády České republiky, Andreje Babiše, který vystoupil v srpnu roku

2020 v rámci 15. ročníku Bledského strategického fóra. Premiér zde pronesl větu: „We are best in COVID,“ (tedy „Jsme nejlepší v COVIDU.“) a pyšnil se tím, jak Česká republika skvěle zvládla koronavirovou pandemii (Kubal, 2020).

Stejně jako je populistu schopen vycítit vůli lidu (Müller, 2017, str. 39), tak i Babiš před létem vycítil či spíše vyslyšel volání občanů po rozvolňování protiepidemických opatření. Vláda i přes varování expertních týmů epidemiologů před druhou vlnou pandemie opatření uvolnila. Moderátor a redaktor DVTV Martin Veselovský (2020) dochází k závěru, že se premiér „při pandemii neznámého viru rozhoduje podle toho, jestli lidé chtějí nebo nechtějí jezdit na dovolenou k moři.“ Poté co se však ukázalo, že se počet nakažených opět strmě zvýšil a vláda přistoupila k opětovnému zavedení opatření, premiér na tiskové konferenci uvedl, že si nemyslí, že by vláda rozvolňováním udělala v něčem chybu (Veselovský, 2020).

4 Role médií při šíření vlivu populismu

Média jsou významným komunikačním nástrojem, jehož prostřednictvím mj. získáváme informace, a tím mají možnost do značné míry ovlivnit názory recipientů. A mají velkou moc také nad pro/protimigračními názorotvornými procesy, jelikož většina Čechů nezná žádného uprchlíka a získávají o nich povědomí téměř výhradně skrze mediální sdělení (Brožová, Jurečková, & Pacovská, 2018).

Roku 2015, kdy tzv. migrační krize vypukla, napsal výzkumný tým z Masarykovy univerzity, že „celostátní televize zůstávají pro Čechy jednoznačně hlavním zdrojem zpráv“ (Tkaczyk, Pospěch, & Macek, 2015, str. 1). I přes kontinuální nárůst užívání internetu je průměrná denní doba strávená sledováním televize vyšší¹⁷ (MEDIAN, n.d.). Na základě toho lze vyvodit, že televize zůstává významným nástrojem příjmu a šíření informací. Z tohoto důvodu považuji za nezbytné věnovat alespoň několik odstavcům odpovědi na otázku: Kdo v médiích získal/dostává možnost vyjádřit se k migrační krizi a jak se vyjadřoval/vyjadřuje (ve smyslu tematickém)?

Výše zmíněná studie Tkaczyka et al. (2015) analyzující mediální pokrytí uprchlické krize ve zpravodajství České televize a TV Nova ukázala, že zkoumané zpravodajské relace se v této záležitosti věnovaly nejčastěji dopadům krize v České republice, v jednotlivých státech či krizi jako záležitosti Evropské unie. To, co bylo naopak marginalizováno až opomíjeno, byly příčiny krize v zemích, odkud běženci pocházejí, což mohlo, podle výzkumníků, „vyvolat dojem, že příčinou krize jsou uprchlíci samotní.“ Na tematické vyznění měli vliv i hosté a mluvčí, kteří dostali prostor k vyjádření. V tuto chvíli nutno podotknout, že byly zkoumány hlavní zpravodajské relace dvou celostátních televizí, což „obdaňuje mluvčího legitimitou a jeho definice události se tak promítne do výsledného mediálního obrazu krize.“ Největší prostor byl už tehdy věnován politikům tuzemským (zejména ministru vnitra Milanu Chovancovi a premiérovi Bohuslavu Sobotkovi) i zahraničním a dále příslušníkům bezpečnostních složek, z čehož je patrný bezpečnostní a byrokratický ráz rozhovorů. Ani představitelům tuzemských ministerstev nebyl věnován rovnocenný prostor – na rozdíl od ministra vnitra, jež dostal prostoru nejvíce, se ministr pro lidská práva dostal ke slovu jen zřídka kdy a ministryně práce a sociálních věcí vůbec. Minimálně byli zastoupeni integrační

---

¹⁷ AdMeter agentury MEDIAN (n.d.) tuto skutečnost vyobrazuje v grafu zachycujícím průměrný denní čas strávený s jednotlivými typy médií, již zkoumali v letech 2016 až 2019 na vzorku 1000 respondentů (MEDIAN, n.d.).

a migrační experti. Co dopočtu promluv osob na tom samotní uprchlíci byli podobně jako příslušníci bezpečnostních složek. Obsah výroků se však výrazně lišil svou kvalitou: „v drtivé většině šlo o kusé výroky či výkřiky, které často nebyly přeloženy do češtiny.“ V reportážích a promluvách se, dle výzkumu, opakovaně vyskytovaly specifické rétorické prostředky zejména ve formě metafor. V souvislosti s migranty se opakovaně přistupovalo k metaforám povodní („vlna“, „příliv“, „proudit“ apod.) ve snaze znázornit hromadný až masový charakter jejich činností. Dalším nástrojem byly metafory honu („záchyt“, „dopadení“ apod.) či (v podstatě vojenské) invaze („obležení“ apod.) (Tkaczyk, Pospěch, & Macek, 2015, str. 1-3 a 5-6).

Tým výzkumníků z London School of Economics and Political Science došel o dva roky později, tedy roku 2017, ve své studii k podobným závěrům jako Tkaczyk et al., ale s tím rozdílem, že se nesoustředil pouze na českou mediální scénu, ale na evropskou. Chouliaraki et al. konstatovali, že „evropská média ve skutečnosti sehrála klíčovou roli při formulování této otázky a při hodnocení příčin a důsledků „migrační krize“,“ jelikož reprezentují rozhodující platformu, skrze níž se Evropané setkávají s uprchlíky. Zpravodajský diskurz se zásadně změnil roku 2015 směrem od empatie k podezřívavosti vůči migrantům a utečencům, a to především jako reakce na listopadové pařížské teroristické ataky (Chouliaraki, Georgiou, & Zaborows, 2017, str. 2). Sklon médií k produkci a šíření často neověřených zpráv v zájmu překvapivosti a rychlosti, se kterou zprávy produkují měl svůj pravděpodobný podíl i v utváření domnělé přímé úměrnosti mezi uprchlíky a terorismem. Tento vliv rychlosti na kvalitu obsahu můžeme připomenout reportáž televize Prima ze dne 19. prosince 2016, pojednávající o teroristickém útoku na berlínských vánočních trzích z téhož dne. Reportáž sdělovala divákům, že za tímto činem „stál 23letý pákistánský uprchlík, kterého policie vzala do vazby. Jenže tato informace se ukázala hned druhý den jako chybná.“ Nicméně redakce o nepodložené informaci o pachateli informovala i přes absenci oficiálního vyjádření německé strany o spojitosti tohoto útoku s uprchlíky nebo alespoň toho, že by byl pachatel jeden z příchozích uprchlíků během pojednávané migrační vlny. Zajímavější se však může zdát, že se v reportáži „záhy objevuje i parafráze výroku prezidenta Miloše Zemana: „Prezident znovu zopakoval, že v Česku nechceme žádného uprchlíka““ (Bartošová, 2017, str. 70-71).

Stejně jako Tkaczyk et al. (2015) tak i druhý zmíněný kolektiv autorů upozorňuje na nedostatek pozornosti, která byla věnována kontextu situace těchto migrantů, nehledě na

absenci informací o tom, kdo uprchlíci doopravdy jsou (jejich osobní příběhy atd.). Těmi, kterým bylo „dovoleno“ nejvíce mluvit, byli opět politici, na rozdíl od hlasů uprchlíků, kteří měli jen zřídka vlastní zastoupení a prostor k vyjádření. Lze tedy říci, že se častěji mluvilo *o nich*, než aby měli možnost se sami vyjádřit. To následně působí problematicky, neboť je vykreslován úzký obraz běženců jako anonymní skupiny bez individuálních rysů, což může nepřímo tuto skupinu vyhodnotit jako pro evropskou společnost neužitečnou (např. vlivem zdání nedostatečné pracovní kvalifikace). Navíc absence individuality a odlidštění přináší jen malou úroveň empatie, ba naopak může vést k podezíravosti (Chouliaraki, Georgiou, & Zaborows, 2017, str. 2 a 20).

Převažující administrativní a bezpečnostní charakter promluv vedl nepolitické téma migrační krize k jeho politizaci a následné sekuritizaci¹⁸. Navíc se ukazuje jakási skrytá závislost zpráv o nelegální migraci na prohlášeních vládních hodnostářů, kteří ji obvykle prezentují jako bezpečnostní riziko. Tento vztah je obzvláště důležitým aspektem zpravodajství, neboť „naprostá většina občanů nemá žádné zkušenosti s migranty z Blízkého východu a severní Afriky,“ a proto „lze předpokládat, že jejich postoj k migrantům byl částečně ovlivněn nepřímými zdroji informací, jako jsou zpravodajská média“ apod. (Tkaczyk, 2017, str. 91 a 93).

Studie společnosti Bakamo Public (2019a), která mapovala politickou rétoriku primárně na sociálních sítích, přičemž se zaměřila především na rozpětí let 2017 a 2018, shrnula české migrační diskuse do pěti témat: bezpečnost (60 % případů), identita a zvyky (21 %), ekonomika a humanitářství (obě po 7 %) a demografie. Nálada způsobující ladění těchto témat byla (a stále je) podporována politickou a mediální prezentací „elit“ EU, které se pomocí vnucování nechtěné a špatné migrační politiky snaží narušit suverenitu české země, čímž ohrožují právě bezpečnost, národní identitu apod. Stručnou cestou by se například témata bezpečnosti, identity a ekonomiky dala charakterizovat takto: téma ohrožení **bezpečnosti** jedinců, republiky i EU představuje nekontrolovatelná masa migrantů, jež přichází „s úmyslem pustošit západní země“; **identitu** a zvyky mohou narušit především migranti

---

¹⁸ Fenomén sekuritizace je významný pro téma migrace, neboť, podle Tkaczyka (2017), způsobuje, „že se záležitost prezentuje jako existenční hrozba, která vyžaduje mimořádná opatření a ospravedlňuje kroky mimo běžnou hranici politického postupu.“ V tomto případě je pocit ne/bezpečí především „výsledkem komunikačních procesů ve společnosti, než výsledkem skutečných životních podmínek“ a hrozba je hrozbou, protože je tak komunikována (přičemž bývá umocněna naléhavostí, neobyčejností, masovostí a tématy terorismu a tzv. islamizace společnosti) (Tkaczyk, 2017, str. 94 a 107).

z „muslimských zemí“, kteří s sebou přináší svou velice odlišnou kulturu, a navíc panuje obava, že se takoví migranti nebudou schopni asimilovat do naší země; a nakonec **ekonomická** témata a obavy jsou pravděpodobně založeny na tom, že „obyčejní lidé mají často pocit, že existuje nerovnost, kdy musí tvrdě bojovat za to málo, co mají, zatímco mezinárodní a politické elity poskytují migrantům (a Romům) přístup k sociálním systémům zdarma (...),“ protože jsou elity vnímány jako odtržené od reality občanů (Bakamo Public, 2019a, str. 5, 7, 9, 13, 21 a 25).

5 Metodika analýzy

Abychom doložili své stanovisko, že námi vybrané české politické subjekty užívají populistické praktiky, a tím určitým způsobem ovlivňují postoje občanů, je nezbytné na populistické znaky v jejich rétorice poukázat, a to nejlépe na konkrétních příkladech. Nutno však podotknout, že si práce neklade za cíl dokázat populistické praktiky těchto subjektů všeobecně, neboť by to bylo předmětem rozsáhlého výzkumu přesahujícího limity bakalářské práce. Navíc práce cílí na poukázání na populistickou praxi vybraných politiků související s migrační krizí, již bylo možno vyzorovat především v předvolebních kampaních v roce 2017 (tzn. před volbami do poslanecké sněmovny parlamentu České republiky) či v roce 2018 (tj. před historicky druhou přímou volbou prezidenta republiky). Populistickou rétoriku si předvedeme na několika momentech z prvně zmíněného předvolebního období, přičemž přítomnost znaků rétoriky tohoto druhu bude podložena vědomostmi představenými v kapitole 3 Politický populismus.

V následující části budou vyzdvíženy a interpretovány body předvolebního programu stran a hnutí ANO 2011, KSČM a SPD vážící se k tématu migrační krize. Následně upozorníme na konkrétní populistické rysy rétoriky představitelů výše zmíněných subjektů na příkladu dvou předvolebních debat pořádaných Českou televizí. Body manifestů a debaty budou interpretovány na základě nabytých poznatků o populismu (viz kapitola 3), přičemž budeme vycházet z tvrzení renomovaných autorů zabývajících se problematikou populismu, kterými jsou Ash (2017), Kubát (2016), Mudde (2017), Müller (2017) a Tabery (2017). Nepominutelné jsou také jakési prezentační koncepty (viz kapitola 4), kterými byli migranti prezentováni, tedy sekuritizace, ztělesnění hrozby pro bezpečnost a identitu apod. V případě, že bude taková praktika v analyzované rétorice zjištěna, vyjdeme při interpretaci zejména ze zjištění Tkaczyka (2017) a Bakamo Public (2019a).

V samém závěru práce se autorka pokusí poukázat na možný dopad populismu na veřejné mínění. Zmínit, že je populistická rétorika pouze jedna z příčin negativní nálady Čechů v migračních otázkách je nezbytné. Náš zájem o spojení protimigračních nálad je však založen na premise, že populismus má na postoje občanů vliv zásadní.

5.1 Výzkumné otázky

Nelze pochybovat o tom, že každému výzkumu musí předcházet stanovení výzkumných otázek. Tato práce si jich klade několik.

1. Používají vybrané politické subjekty (příslušné strany/hnutí, příp. jejich členové) ve své rétorice populistické praktiky? Pokud ano, jaké rétorické praktiky používají v autorkou vybraných vzorcích?
2. Vyskytují se v předvolebním programu těchto subjektů protimigračně (resp. protiuprchlicky) laděné body?¹⁹
3. Jakým způsobem mluví zástupci subjektů o uprchlících/migrační krizi (jaké role v promluvách vystupují)?
4. Zastávali občané České republiky (v roce 2017) k přijímání uprchlíků ze zemí zasažených válečným konfliktem spíše vstřícný či převážně negativní postoj?

5.2 Metody výzkumu

Podle Blažkové (2020) jsou hlavními rozdíly mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem v tom, že se „kvantitativní výzkum snaží své výsledky zobecnit, snaží se ověřit teorii v praxi,“ avšak „kvalitativní výzkum jde víc do hloubky věcí, snaží se o nové pojmy, zjistit něco nového, jde po konkrétních charakteristikách“ (Blažková, 2020). Babbie (2010) pak vymezuje kvalitativní výzkum jako „nečíselné zkoumání a interpretace pozorování za účelem objevování základních významů a vzorců vztahů“ (Babbie, 2010, str. G12). Zakládá se na induktivním přístupu, který postupuje od pozorování, při kterém jsou zjišťovány pravidelnosti. Ze zjištění se vyvozují závěry a ze závěrů se formulují teorie. Kvalitativní metody si kladou za cíl zejména odhalení významu sdělení. Také má subjektivní charakter. Jako příklady konkrétních metod, jež operují pomocí kvalitativní metody, uveďme například tyto: „případové studie, etnografie, zakotvená teorie. Zkoumání vyprávění založených na zkoumání jazyka, (...) konverzační analýza, analýza diskurzu, sémiotika, analýza dokumentů a textů.“ Data, které výzkumník shromáždí, zpracovává pomocí analýzy, kvalitativním kódováním či interpretací (Sebera, 2012).

---

¹⁹ Ačkoli jsme si plně vědomi rozdílnosti uprchlictví a migrace, je často nezbytné následovat jazykové prostředky, které používají populisté. V tomto případě, pokud mluvíme o *protimigrační* rétorice, myslíme tím *protiuprchlickou*.

Pro výzkumné účely této práce se kvantitativní výzkumná metoda nehodí, jelikož mým cílem není například dokázat, jaké prvky rétoriky populisté používají v každém svém projevu, výstupu apod., ale dokázat, jaké prvky populismu se objevují v programech stran/hnutí a vybraných debatách. Tímtež případem je srovnávání průzkumů veřejného mínění, jehož cílem je sumarizace poznatků konkrétních šetření v daném období, nikoliv například všech průzkumů na dané téma. Docházím proto k závěru, že kvalitativní metoda je pro můj výzkum nejvhodnější.

Kvalitativní analýza má však svá úskalí způsobená mj. tím, že má subjektivní charakter, a tak se může výzkumníkova osobnost promítat do výsledných zjištění. Navíc jsou výsledky platné jen pro konkrétní případ, kterému se výzkum věnoval, a proto nejsou zobecnitelné. Na druhou stranu, tento přístup dává možnost studovat procesy a získat „podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události [či] fenoménu“ (Sebera, 2012).

5.2.1 Narativní analýza

Pomocí narativní analýzy budou analyzovány promluvy v debatách a, koneckonců, i body v předvolebních manifestech. Tento analytický nástroj vychází z „přesvědčení, že člověk má sklon uvažovat v souvislostech a propojováním jednotlivých událostí a jejich aktérů vytvářet příběhy.“ Zkoumané materiály jsou pak vnímány jako vyprávění (nehledě na to, jakou formu mají – mohou zkoumat literární texty stejně tak, jako rozhovory), která obsahují nějaké sdělení (může komunikovat nějakou ideologii), opakující se motivy, jeho aktéři zastávají role apod. Tento přístup pomáhá výzkumníkům rozklíčovat a vyložit význam sdělení, které narativ komunikuje (Sedláková, 2014, str. 370 a 371).

Jak uvádí Sedláková (2014), přístup této analýzy staví také na tradici ruského folkloristy Vladimira J. Proppa, který zkoumal pohádky. Svými výzkumy přistupoval k dílu jako k celistvému strukturovanému příběhu, který znázorňuje hierarchii rodových společností a jejich pojetí světa. Každá postava má svou funkci (hrdina/padouch atd.), kterou poznáváme výhradně z jejího chování, a motivy příběhu jsou vzájemně propojeny (Sedláková, 2014, str. 371 a 374).

Pro tuto práci bude užitečnější metoda Algirdase J. Greimase, který Proppův rozsáhlý systém postav zredukoval na šestici základních rolí (*aktantů*), kterým přísluší vztahy a jsou klíčovými hybateli děje. Aktanty jsou založeny na tzv. binárních opozicích (jinými slovy tvoří páry, které si vzájemně odporují): „odesílatel x příjemce,

objekt x subjekt a pomocník x protivník“ (Sedláková, 2014, str. 174-175), přitom jedna postava nemusí zastupovat pouze jednu roli, ale povětšinou platí, že je subjekt hlavní postavou, která jedná a objekt bývá naopak v podstatě nečinný (Hatáková & Tremčinský, 2017).

Narativní analýza v této práci bude inspirována narativní analýzou tzv. šluknovské kauzy, která je projektem studentů Univerzity Karlovy (Hatáková & Tremčinský, 2017) a bude zanesena do schématu, které bude rovněž inspirováno tím, který byl použit v právě zmíněném projektu. Má verze bude znázorněna podle diagramu 5.2.1.1.

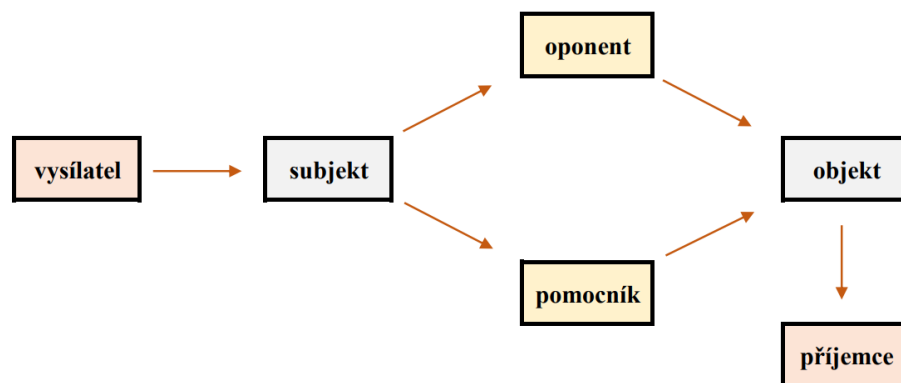

Diagram 5.2.1.1 Vzor analytického diagram (inspirován Hatákovou & Tremčinským (2017)).

5.3 Strategie výběru vzorků k výzkumu

V analytické části práce budeme pracovat s dokumenty (materiály) několika typů. Primárními oficiálními materiály budou předvolební manifesty sepsané níže jmenovanými populistickými subjekty a dvě vybrané předvolební debaty, jichž se osobně účastnili zástupci těchto stran/hnutí. Jako materiály sekundárního oficiálního typu budou využita dvě šetření zkoumající veřejné mínění²⁰.

Volební programy ANO 2011 (2017), KSČM (2017) a SPD (2017) byly pro výzkum zvoleny kvůli tomu, že tyto tři politické subjekty bývají označovány jako populistické (viz výše) a jelikož programy stran mají odrážet jejich hodnoty a stanoviska, která zaujímají. Pozornost bude věnována bodům týkajících se migrace.

První analyzovanou debatou bude debata České televize (2017b) zaměřené na téma obrany a bezpečnosti. Byla vybrána z důvodu svého zaměření (velká část se točila okolo

²⁰ Výzkumná šetření zasazují do typu „sekundární“, neboť spočívají v interpretaci sebraných dat. Při klasifikaci typu dokumentů (resp. materiálů) vycházím z informací, které uvádí webová stránka Sociologická encyklopedie (Buriánek, 2018).

tématu přijímání migrantů) a také proto, že se jí zúčastnili zástupci ANO 2011, KSČM i SPD.

Ve druhé zkoumané debatě České televize (2017c) zaměřené na téma zahraniční politiky je věnován o migraci v kontextu přerozdělovacích kvót (tzn. v kontextu politiky EU) celé jedno téma. Domnívám se tedy, že dobře poslouží k demonstraci problematiky kontextu populismu a migrační krize. Jejím druhým příhodným aspektem je účast zástupců ANO 2011, KSČM a SPD.

Postoje občanů budou demonstrovány pomocí dvou výzkumů veřejného mínění. První z nich uskutečnila a vyhodnotila společnost MEDIAN (2017) v květnu roku 2017 za účasti 2 112²¹ respondentů. Ač se může zdát, že květnový výzkum zmíněné agentury je příliš zastaralý, jelikož předchází termín voleb o 5 měsíců, je pro potřeby práce viděn jako relevantní, neboť ke dni 2. 5. 2017 vešlo v platnost rozhodnutí prezidenta republiky o termínu podzimních voleb ve Sbírce zákonů, a tímto počinem mohly být předvolební kampaně odstartovány (např. Uhlíř, Dvořák, & Chudomelová, 2017). Navíc tento průzkum obsahuje graf zachycující volební preference respondentů. Pořadí zkoumaných populistických stran v grafu MEDIANu v podstatě kopíruje pořadí, ve kterém se tyto subjekty umístili v říjnových volbách (nejvíce voličů populistů sympatizovalo s ANO, poté s SPD a na pomyslné třetí příčce se mezi populistickými stranami/hnutími umístila KSČM (viz Český statistický úřad, 2017)).

Jako druhé bude použito šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (2017), které je oddělením Sociologického ústavu Akademie věd ČR. Toto šetření bylo prováděno v rozmezí 9. až 19. října 2017 (tzn. že sběr dat skončil den před prvním termínem voleb, a tím je i pro tuto práci časově výhodný) za účasti 934 respondentů starších 15 let. „Dotazování konkrétně vyjadřovali své postoje k přijímání uprchlíků z oblastí postižených válečným konfliktem obecně, uprchlíků z Blízkého východu a severní Afriky a uprchlíků z Ukrajiny“ (Červenka, 2017, str. 1).

---

²¹ Na otázku “Pro kterou stranu byste volili?” však odpovědělo pouhých 1 668 respondentů (MEDIAN, 2017, str. 32).

6 Analýza

6.1 Interpretace volebních programů ANO 2011, KSČM a SPD pro volby roku 2017

6.1.1 Akce nespokojených občanů (ANO 2011)

Svůj program nazvaný „Teď nebo nikdy. Ten jediný program, který potřebujete“ (ANO 2011, 2017) hnutí rozčlenilo do dvaceti dvou částí podle témat, jimž předchází úvodní osobně laděné slovo lídra hnutí (které je opět tematicky členěno), Andreje Babiše, které by se dalo nazvat úvodem.

Populistický ráz strany je naprosto evidentní už z úvodu programu. Silná a významná role leadera je zde demonstrována tím, že úvodní proslov je téměř celý veden v Babišově vyprávěcí ich-formě, a i když občas přejde do vyprávěcí pozice „my“, může v pozorovateli téměř vyvolat dojem, že hnutí je zosobněno jedním člověkem. Babiš sentimentálně (např. hned první větou „Ani se mi nechce věřit, že (...).“) a emotivně („Ve snu by mě nenapadlo, že premiér obětuje reputaci (...), aby mě očernil (...).“) popisoval dosavadní politické dění. Tvrzení expertů (např. Müller, 2017, str. 44, Kubát, 2016, str. 19-20), že populistické hnutí je antiestablishmentové a součástí lidu, do politiky vstupuje, aby hájilo zájmy svého lidu a je morální na rozdíl od elitářských institucí doložit úvodními prohlášeními programu jako „Naše hnutí vzniklo jako protest proti korupci tradičních politických stran, (...). Proti tomu, že kmotři a lobbisti řídili zemi přes milenku premiéra“ či „Víme, že vládu ve skutečnosti neřídí premiér, ale nejružnější zákulisní skupiny, lobbisté a poradci.“

Za nejdůležitější body programu Babiš považoval „Bezpečnost, Efektivní a hospodárný stát, Investice do naší země a Investice do našich lidí“ (zde si povšimněme zájmen „naší“ a „našich“, která evokují blízkost hnutí k lidu a zemi). V bodě Bezpečnost byla zahrnuta mj. problematika migrace a terorismu, které byly vedle sebe postaveny ve větě: „Ve světle nekončící migrační krize a teroristických útoků v Evropě je bezpečnost občanů prvořadá,“ čímž je vyvolávána sekuritizační asociace, která je navíc umocněna slovem „nekončící“, které může vzbuzovat až pocit beznaděje. Bezpečnost obyvatelstva je bezesporu důležitá. Všimněme si však toho, že jsou obyvatelé Evropy označeni jako „občané“ a mohou tak tvořit skupinu „my“ (my, kteří máme evropské občanství), která je ohrožena skupinou „oni“ (představovanou migranty a teroristy), před kterou se musíme

bránit, a proto „musíme uzavřít vnější evropskou hranici, důsledně se bránit proti nelegální migraci (...)“ atd.

Tématu bezpečnosti je zasvěcena ještě jedna kapitola, ve které je migraci věnována zvláštní pozornost. Hnutí zde zaujímá postoje k řešení uprchlické krize na mezinárodní politické úrovni pomocí „mezinárodních operací (EU, NATO) zejména v konfliktních oblastech“ a prosazováním změn „zaměření rozvojových programů,“ kterými má být docíleno „řešení migrační krize prostřednictvím omezování migračních toků již v zemích původu (...), a tím předcházet dalším migračním vlnám.“ Zde, jakož i v celém manifestu, nacházíme jen několik málo zmínek o české vnitrostátní migrační politice. Na základě věty: „Rozhodnutí o přijímání uprchlíků musí zůstat v kompetenci jednotlivých států,“ předpokládejme, že také „my“, Česká republika jakožto jedna ze zemí EU, budeme rozhodovat o přijímání uprchlíků do „naší“ země, nikoli „oni“ (EU). Manifest však neuvádí, co se tedy stane, až si vybereme ty uprchlíky, které chceme přijmout – tzn. integrační strategie apod. Na toto téma je později zmíněno následující stanovisko: „V případech zjevného zneužití azylového procesu podporujeme možnost jeho rychlého ukončení. Stát musí mít efektivní možnost ukončit trvalý pobyt či odebrat vízum, případně i ukončit mezinárodní ochranu u všech osob, které zneužijí těchto institutů k páčání zločinů,“ načež je nutno poukázat na sémantickou stránku sdělení. Jak již bylo v této práci vysvětleno (v kapitole 2.3 Ekonomická migrace nebo uprchlictví), nelze zaměňovat pojmy vízum, trvalý pobyt, azyl a mezinárodní ochrana. Zde jsou však kladeny na roveň, a navíc spojeny s hrozbou kriminality.

ANO v programu několikrát zmiňuje vnější ohrožení, proti kterému je třeba se bránit pomocí represivních složek, jelikož ohrožuje národní identitu, načež je naléhavost vyjádřena výrokem: „Ochrana národní identity je pro nás prioritou (...),“ neboť prioritními obvykle bývají záležitosti, které jsou tak bezprostřední a závažné, že nesnesou odklad.

6.1.2 Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)

Stranický předvolební manifest „Jsme váš hlas! Mír ve světě, spravedlnost a bezpečí doma“ (KSČM, 2017) je kratší než ten, který sepsalo ANO 2011, což je způsobeno mj. tím, že neobsahuje úvodní osobní poselství leadera strany. Je členěn do pěti tematických okruhů, kterým předchází shrnující „Stručný volební manifest“.

O stanoviscích vyjadřujících se k migraci a jí způsobené „krizi“ se dočteme hned v úvodu Stručného volebního manifestu v prvním bodě „Život bez obav“, který je podrobněji rozpracován kapitolou „Bezpečnost a mírové soužití“. Z kategorií, do kterých byla migrace zasazena, vyčteme sekuritizační orientaci (žijeme v obavách z nebezpečné migrační krize, které se musíme zbavit pro nastolení míru a bezpečí). Skrze výzvu „Řešme příčiny migrační krize, odmítáme vnucované kvóty na přerozdělování běženců,“ můžeme opět rozeznat populistický spor dvou táborů – „našeho“ (ČR) a „jejich“ (EU, která nám vnucuje kvóty).

V rámci bezpečnosti se, podle programu, strana hodlala soustředit zejména na „Evropu bezpečnější a jednotnější v boji proti terorismu, (...) brzké mírové ukončení konfliktu, zamezení migračních vln pomocí preventivních akcí, vojenské akce jen se souhlasem OSN.“ Z tohoto bodu však nepoznáme, jakým způsobem se strana chce o naplnění těchto slibů zasadit, kromě vyvození závěru, že tak učiní pomocí nevojenských akcí, pokud ovšem OSN neurčí jinak. Níže se sice můžeme dočíst, že komunisté chtějí „důraz v řešení migrační krize klást na řešení jejích příčin, stabilizaci poměrů v místě jejího vzniku (...),“ ale opět neuvádí konkrétnější kroky směřující k řešení těchto obtížných úkolů či přesněji dosažení tak vysokých cílů. Na základě toho můžeme přítomnost této populistické strategie srovnat s tvrzením, že je před volbami populisty často slibováno téměř nespílitelné ve snaze získat co nejvíce hlasů (např. Tabery, 2017, str. 48).

6.1.3 Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD)

Předvolební program SPD byl občanům toho roku dostupný v plném znění na webových stránkách hnutí (Svoboda a přímá demokracie, 2017). Ve své stručné bodové verzi byl umístěn formou obrázku na facebookový profil leadera hnutí Okamury (Okamura, 2017). Obě podoby jsou členěny na (téměř totožné) okruhy, jejichž nadpisy mají spíše charakter výroků (v plné verzi např. „Vzdělání dětí a zdraví občanů na prvním místě“) nebo vět zvolacích (v bodové verzi např. „KONEC DIKTÁTU EU“). Tematicky zde figuruje primárně bezpečnost (islám a terorismus, rozkrádání země, korupce, lichvářská a exekutorská mafie...), ale některé body se zabývají otázkami sociálními (politika přerozdělování peněz, zdravotnictví a školství) či administrativními (zvyšování daní, nástroje přímé demokracie...). Na rozdíl od manifestu hnutí ANO zde schází lídrovo úvodní slovo. Blízkost vůdce je zde pravděpodobně suplována tím, že onu zkrácenou

verzi manifestu zveřejnil na svém facebookovém profilu právě lídr SPD, nikoli jeden z oficiálních profilů hnutí (dokonce i na webu hnutí je dochován pouze odkaz na tento Okamurův post). Uprímnost a blízkost hnutí k adresátovy je navozována v plné podobě programu úvodní frází na začátku (kromě první a poslední) každé kapitoly. Touto frází je „Vážení přátelé,“.

Ve zkrácené podobě programu je pouze jedna zmínka o migraci, a to pod výrokem „NE ISLÁMU, NE TERORISMU – BEZPEČNÁ ZEMĚ PRO KAŽDÉHO.“ Toto zvolání rozvíjí body: „Zákaz islámu v ČR, Nulová tolerance nezákonné migrace a Osmítýdenní základní vojenský výcvik (...).“ Ze zasazení tématu migrace do kontextu bodů, které jej obklopují, můžeme vyčíst hned několik postojů hnutí. Nejprve se podíváme na samotný bod o migraci. Nejenže pojem „migrace“ sám je opravdu široký (ač můžeme vydedukovat, že autor patrně míní imigraci), zároveň jej můžeme vnímat jako odosobňující a distancující se od často nesnadné životní situace uprchlíků (viz kapitola Ekonomická migrace nebo uprchlictví), což je poněkud paradoxní vzhledem k zakončení výroku – „BEZPEČNÁ ZEMĚ PRO KAŽDÉHO“ (tzn. pro každého, kromě X). Nicméně, zasazením migrace do zmíněného kontextu je zřejmé, že hnutí spojuje islám, terorismus a migraci do jedné skupiny a evokuje jednotnou bezpečnostní hrozbu.

V plném znění manifestu je migraci věnováno prostoru více. Konec výše zmíněného výroku je zde lehce pozměněn: „...Víc je bezpečnost našich občanů.“ Zde si všimněme přiblížení se voličům skrze výrok „naši občané“. Manifest tento bod rozvíjí celý výrok bohatě a emotivně: např. „odmítáme vnuceně přijímat nelegální imigranty a odmítáme islamizaci naší země pod záminkou multikulturalismu.“ Z výroku vyčteme kromě zveličujících výrazů (dvojitě použití slova odmítáme, dále vnuceně, nelegální, islamizace, předpona multi- ve slově multikulturalismus) existenci 3 skupin, přesněji dvou skupin „jich“ (EU vnucující „nám“ přijetí imigrantů, a imigrantů) a jedné skupiny v opozici – „my“ (Češi jejichž zem ohrožuje příchod osob přinášejících s sebou odlišnou kulturu). Je velice důležité poukázat na to, že jsou migranti blíže téměř výlučně určeni ilegalitou a islámem, neboť v žádné části není takto vyzdvižováno jiné náboženství, ač bychom mohli argumentovat, že si s sebou např. hinduisté mohou přinášet své zvyky stejně jako kdokoliv jiný, což by mohlo k multikulturalizaci přispívat také. Pokud jsme poukázali na kladení imigrantů a islámu naroveň, vyvstává také otázka „zákazu islámu v ČR“. Hnutí o něj usiluje, neboť má za to, že „právo šaría a islámský džihád jsou ohrožením naší svobody a bezpečnosti,“ načež dodává, že „jejich propagaci a šíření“

postaví „mimo zákon a porušení“ bude „jednoznačně trestat.“ Tento bod se opět může jevit sekuritizační, avšak jinak nicneříkající, neboť např. takové pojetí tzv. práva šarí'a je kontextově příliš zjednodušující. Podle popisu, který uvádí Zora Hesová z Asociace pro mezinárodní otázky (2016), zjistíme, že i přes jisté rozdílnosti šarí'a vykazuje řadu zásad, které „my“ dodržujeme také (např. rovnost před soudem, ochrana slabších a solidarita) (Hesová, 2016), ergo v případě programu SPD se jedná o čistě zjednodušující a hyperbolické pojetí kulturního prvku jako něčeho, co v podstatě ohrožuje „naši“ identitu.

Obrázek 6.1.3.1 Program SPD (2017) je doprovázen ilustračními fotografiemi (Svoboda a přímá demokracie, 2017)

Hnutí dále v manifestu konstatuje, že odmítá „jako nepřijatelné, aby imigranti stáli nad zákonem, jako to vidíme v sousedních zemích“ a uvádí, že se zasadí o prosazení toho, „aby zákony platili pro všechny stejně!“ Nutno podotknout, že snahy o prosazování takových stanovisek jsou irelevantní, neboť rovnost před zákonem je zakotvena v hlavě III, čl. 20 Listiny základních práv Evropské unie (2010), a jelikož je naše republika jednou z členských zemí EU, platí zmíněný článek (tak jako celá Listina) i u nás. Navíc země, které s ČR sousedí, jsou rovněž součástí EU, ergo ani tam nikdo nemůže stát nad zákonem (imigranty nevyjímaje).

Migrace je dále zmiňována v kapitole „Konec diktátu EU. Odejeme po anglicku.“ Imigranti jsou zde používáni k prokázání „diktatury“ EU („Už je Evropskou unií rozhodnuto o prosazení volebního práva cizinců, přijetí eura, a Evropská unie připravuje přerozdělení imigrantů mezi své členské země.“). Kapitola jako celek opět vyjadřuje rozdělení dvou opozičních táborů – EU a ČR. EU je prezentována jako významný antagonist, který ohrožuje a utlačuje českou zem. Jsou zde použity zveličující výrazy vzbuzující pocit ohrožení (bezpečnosti a identity – např. podřízení diktátu EU,

plán na multikulturní evropský super stát, ČR bude pouze bezvýznamná administrativní jednotka, novodobý protektorát apod.). Výsledným požadavkem SPD, obdobně jako hnutí ANO, je plná suverenita ČR „v otázce imigrace.“

Poslední zmínku o migraci nacházíme v nadpisu jedné z kapitol v plné verzi manifestu, která se nazývá „Peníze pracujícím rodinám a důchodcům. Ne imigrantům, ne parazitům.“ Bližší explicitní rozpracování důvodu zařazení imigrantů do této oblasti, pojednávající především o sociálních dávkách, chybí, ale z implicitního hlediska lze vyvodit, že jsou řazeni do skupiny „parazitů“ (čili těch osob, kteří využívají systém státních sociálních dávek ke své obživě).

6.2 Interpretace vybraných debat

6.2.1 Předvolební debata ČT *Obrana a bezpečnost*

V této debatě (Česká televize, 2017b) zastupovali své strany Martin Stropnický (tehdejší ministr obrany, za ANO 2011), Alexander Černý (za KSČM) a Radovan Vích (za SPD). Základními tématy, ke kterým se řečníci vyjadřovali, byly: současná bezpečnostní situace v Evropě, terorismus a migrace, obnova základní vojenské služby a očekávané důsledky většího množství zbraní.

V úvodu debaty věnoval moderátor prostor vyjádření kandidátů k otázce tehdejší bezpečnosti v Evropě (potažmo v České republice) ve světle teroristických útoků. Terorismus dávali do souvislosti s migranty nejčastěji zástupci SPD a KSČM. Narozdíl od nich se Stropnický o migraci vyjádřil, až když se k ní vztahoval moderátorův dotaz.

Nyní si nastíníme obsah promluv kandidátů souvisejících s pojednáváním tématem migrace konkrétněji.

Černý míní, že se s terorismem musí bojovat skrze dlouhodobá opatření, která budou mít svůj počátek „tam, kde terorismus vzniká. Tedy v podhoubí, kde má kořeny imigrace,“ načež dodává, že „pokud se nepodaří zlikvidovat příčiny migrace, potažmo terorismu, nemá to racionální řešení.“ Řečník tedy dává přímou souvislost v té době zvýšenému počtu uprchlíků a tehdejšími teroristickými útoky. Metaforou „podhoubí, kde má kořeny imigrace“ pravděpodobně vyjadřuje blízkost problematiky, jelikož, jak bylo vysvětleno výše, imigrace je výraz, který mluvčí používá pro popis příchodu/přistěhovalectví osob do „jeho“ státu. Fráze na konci promluvy „příčiny migrace, potažmo terorismu“ opět evokuje přímou návaznost jevů, přičemž slovo *potažmo* zde může mít víceznačnou interpretaci – *vzhledem k* nebo *vlastně* (význam slova

viz např. Štícha, n.d.). Nutno podotknout (jak bylo zmíněno výše), že bezpečnostní ohrožení nelze pokládat za nutnou a jedinou příčinu lidské migrace, a navíc je pouhý výraz i/migrace příliš zobecňující.

Redaktor již v úvodu debaty konfrontoval diskutéry s vybranými body uvedenými v předvolebních manifestech stran/hnutí, jež zastupují. Z programu SPD moderátor citoval: „Odmítáme přijímat nelegální imigranty a odmítáme islamizaci naší země pod záminkou multikulturalismu,“ a požádal Radovana Vícha, jakožto zástupce SPD, aby objasnil postoj, kdo chce „islamizovat pod záminkou multikulturalismu.“ Vích za původce uvedeného procesu označil evropskou politiku a politiky našeho státu, kteří „provádějí všechno pro to, aby se postupem času stal z Evropy multikulturní stát, nadnárodní superstát.“ Zde si můžeme povšimnout vnímání imigrantů čistě jako muslimů, kteří výrazně ohrožují svým příchodem identitu a kulturu místních občanů. Naléhavost je hyperbolizována slovy *multikulturní*, *nadnárodní* a *superstát* a legitimita rozhodnutí učiněných současnými politiky je zpochybňována prezentací toho, že vlastně sami zapříčiňují ohrožení identity, jelikož se snaží společnost „islamizovat pod záminkou multikulturalismu.“

Výraznou populistickou pomůckou, kterou Vích následně aplikoval, byla rétorika používající na první pohled poměrně přesné údaje, které však podle populisty není potřeba dokládat zdroji informací, jelikož jsou předmětem dedukce a logiky. Vích prezentuje mínění SPD, „že na našem území je dnes hlášeno nebo registrováno asi 30 000 muslimů a další desítky tisíc jsou neregistrovaný.“ V reakci na toto stanovisko jej redaktor žádá o uvedení zdrojů, ze kterých vychází, načež Vích s úsměvem a hbitě odpovídá: „To je všeobecně známé. Jestliže jich je 30 000 registrovaných, tak další desetitisíce jsou neregistrovaní. To je logika.“ Dále politik pokračuje svůj původní monolog o probíhající islamizaci a výstavbě superstátu Evropské unie: „...my jsme jednoznačně pro nulovou toleranci nezákonné imigrace. Nechceme žádným způsobem, aby tady byla propagace islámu,“ z něhož je patrné, že takto spojený proud myšlenek odkazuje k imigrantům vyznávajících islám, pomocí nichž realizuje EU své cíle. (Pomyslnou otázkou však zůstává, jestli je hnutí otevřeno jiným podobám imigrace – např. pokud by šlo o regulérní muslimské imigranty či imigranty jakéhokoliv vyznání, třebaže alespoň krátkodobě neregulérní). Na konci své promluvy vznáší Vích požadavek posílení policie a ochrany hranic země, „abychom měli přehled o tom, kdo k nám chodí a kdo k nám nechodí,“ avšak konkrétní strategie k naplnění těchto idejí nepřednesl.

Jak uvedl moderátor, KSČM v manifestu zmiňuje „zamezení migračních toků pomocí preventivních akcí,“ načež je Černý tázán, jaké preventivní akce mají na mysli. Ten však svou odpovědí neodpovídá na redaktorův dotaz (jaké akce), ale spíše mluví o tom, proč je prevence lepší a lacinější než řešení problému poté, když nastanou. Takový přístup nemusí být výhradně nedopatřením, které se stalo ne příliš zběhlému diskutérovi (kterým Černý vzhledem ke svým dlouholetým zkušenostem jistě není). Ba naopak. Populistům jsou snahy o řízení odpovědi směrem, kterým chtějí, velice blízké. I zde je z politikovy odpovědi patrné, že spíše odpovídá na to, na co chce (naráží například na chyby učiněné NATO, z něhož chce KSČM vystoupit) a ne na to, na co je tázán.

Z předvolebního programu hnutí ANO redakce vybrala následující body: „Rozhodnutí o přijímání uprchlíků musí zůstat v kompetenci jednotlivých národních států. Uzavření vnějších hranic EU, důsledná obrana proti nelegální migraci.“ Jakožto zástupce hnutí je Stropnický tázán, jak si ANO představuje uzavření vnější evropské hranice. Ministr zaujal stanovisko, že je důležitá obrana vnější hranice, neboť si uvědomuje důležitost vnitřní průchodnosti Schengenského prostoru. V rámci ochrany „před“ migrací zmiňuje důležitost spojení s Tureckem a potenciál vytvoření „záchytných center pro migranty“ přímo v Africe.

Vích svaluje vinu za nastalou krizi na Německo s tím že, „trápilo Evropu fašismem a dnes ji trápí bezbřehým humanismem,“ načež přidává popis bezpečnostních opatření, které přijaly evropské státy („100 000 policistů ve Francii v ulicích, (...) v Rakousku je ochrana hranic, v Maďarsku mají plot“) a uvádí, že „další miliony lidí jsou na pochodu v Africe.“ V této promluvě se ukazuje zveličování počtu ke zdůraznění bezpečnostní hrozby a zároveň odsouvání důležitosti humanitární pomoci. Následující Víchovo stanovisko je snadno srovnatelné s tím, co o populistech říká Tabery (2017). Ten uvádí, že se populisté pokoušejí „vzbudit dojem, že na komplikované otázky (...) mají snadná řešení.“ Vích totiž míní, že jediným možným řešením situace „je uzavření vlastních hranic, posílení policie na našich hraničních přechodech.“ Poté, co byl moderátorem upozorněn na fakt, že „v tuto chvíli hraniční přechody neexistují, tu hranici je možné přejít kdekoliv“ a otázal se, zda politik myslí zelenou hranici, načež Vích odpověděl: „Ano, vždyť je to normální průchoďák“ a konstatoval, že Schengen nefunguje, když redaktor podotkl, že to, co říká, je vlastně principem Schengenského prostoru. Souhrnně řečeno, je patrné, že i po argumentaci, která prokáže, že jsou

populistovy premisy nepřesné a opatření jsou de facto neproveditelná, bude na snadné a jasné proveditelnosti svých návrhů trvat.

V další části diskuse, která se nesla pod otázkou „Jsou spojitě nádoby migrace a terorismus?“, ze tří populistů, kterým v této části věnujeme pozornost, nejvíce k věci odpovídal zástupce ANO Stropnický. Ten se domníval, že teroristické útoky jsou spíše záležitostí potomků imigrantů, kteří se nedokázali úspěšně integrovat. „A to jsou desetitisíce lidí a jsou to taky s prominutím miliony voličů,“ což dělá situaci o to složitější. Z kontextu a představených údajů lze sice vydedukovat, že desetitisíce příchozích se podle ministra nepodařilo integrovat, ale otázkou zůstává, jakým způsobem odvodil, že tvoří miliony voličů. Kvůli této nejasnosti konstatuji, že se opět jedná především o snahu o kvantifikaci vysokými čísly. Povšimněme si také, stejně tak jako v samotném manifestu ANO 2011, že ač je podle Stropnického problém v selhání integračního procesu, nenavrhuje, ani neuvádí plány na jeho reformaci.

Kandidát KSČM Černý se narozdíl od Stropnického otázky téměř nedržel. Nevyjádřil ne/souhlas s tvrzením o spojitosti terorismu a migrace, ani nenavrhoval jakoukoli strategii řešení problematiky. Zdůraznil však, že vidí podstatu nepokojů v Evropě „v tom, že se do Evropy dostali lidé, kteří se nedokázali integrovat,“ což „nesouviselo s dnešní krizí.“ Dále varoval před tím, že brzy vzniknou nepokoje mezi lidmi, kteří jsou „shromážděni v Turecku, případně jiných oblastech na severu Afriky.“ Ohrožení tak není viděno jako blízké, ale nevyhnutelné. Zároveň zde (v podstatě poprvé) připouští, že zvýšená migrace nemusí být nutně pouze následkem válečných konfliktů a terorismu, ale také například sucha.

Tentokrát zástupce SPD Vích explicitně osočil NATO ze zapříčinění nárůstu migrace, neboť „svojí agresivní politikou destabilizovalo situaci v Africe“ a konstatuje, že „my jsme jako součást aliance byli vtaženi do tohoto konfliktu.“ Rozeznáme opět vytvoření protikladných skupin – nevinné „nás“, kteří byli nechtěně zataženi do konfliktu antagonickou agresivní Severoatlantickou aliancí (tzn. „jí“), která může za nastalé problémy. Dále politik opět zopakoval postoj, a to že pro SPD je „jedinou alternativou řešení (...) skutečně nulová tolerance nelegální migrace, uzavření hranic“ a tentokrát přidal „překvalifikování nelegálního překročení hranic z přestupku na trestný čin s okamžitým vyhoštěním.“

6.2.2 Předvolební debata ČT *Zahraniční politika*

Druhé zkoumané debaty věnující se zahraniční politice (Česká televize, 2017c) se opět zúčastnili zástupci ANO, KSČM i SPD. První zmíněné hnutí zastupoval dnes již bývalý člen Pavel Šrámek, za KSČM se zúčastnil její předseda Vojtěch Filip a hnutí SPD bylo reprezentováno Jiřím Kobzou. Základními tématy, ke kterým se řečníci vyjadřovali, byly: úvodní vyjádření k současnému zahraničnímu dění (neregulární referendum o osamostatnění Katalánska), migrační krize a otázka povinných kvót, referendum o setrvání v EU a vývoj vztahů Česka s Čínou.

Jako první své odmítavé stanovisko k přerozdělování uprchlíků vyjádřil kandidát reprezentující hnutí ANO. Šrámek se hájil tím, že „máme azylovou politiku a za posledních 25 let k nám přišlo statisíce uprchlíků a my je prostě přijímáme,“ ale jako hnutí jsou „striktně proti tomu, abychom přesídlovali lidi z jednoho státu do druhého,“ jelikož „nemůžeme s lidmi manipulovat jako s nějakým zbožím.“ Z takto prezentovaného přístupu se zdá, že hnutí pojímá uprchlictví z pohledu humanitárního a připouští možnost přijímat uprchlíky v rámci fungující azylové politiky, která je zavedenou praxí. Pokračování však naznačuje, že se může jednat spíše o argumentaci odmítání kvót, jelikož řečník zdůrazňuje, že k nám uprchlíci stejně nechtějí. Jako další protiargument přijetí kvót se snaží dokládat neúspěšnost tohoto projektu pomocí číselných údajů.

Vojtěch Filip (KSČM) se o rozhodnutí Evropské komise o zavedení kvót vyjádřil jako o nekompetentních a byrokratických. Redaktor Filipa oslovil skrze jeho prohlášení o tom, že se nemůže postavit proti uprchlíkům jako osobám, které přišli o své domovy, protože jsou internacionalistickou stranou a musí tak být solidární. „Musíme řešit příčinu té krize. A Česká republika se měla v rámci Evropy samostatně dál podílet na tom, že válka v Sýrii skončí,“ což v podstatě znemožnily ostatní státy jednáním v NATO a různých orgánech EU, jelikož se Barack Obama rozhodl podporovat umírněné islamisty ve snaze porazit Bašára al-Asada. Filip ocenil, že Donald Trump nepokračoval v Obamově strategii. Filip tím vytvořil dvě skupiny – „nás“, kterým jsou znemožňovány snahy o ukončení války v Sýrii, a „je“. „Oni“ zahrnují ostatní členské státy NATO (popř. EU) a Baracka Obamu, který bezohledně prosazoval svou vlastní strategii.

Kandidát KSČM se stejně jako Šrámek přiklonil k názoru otevřenému přijímání migrantů na základě vlastní azylové politiky, ale nikoli na základě kvót, jelikož „buď platí volný pohyb osob, a potom já nemám povinnost tady někoho držet v azylovém zařízení nebo ve věznici.“ To uvádí, jelikož je přesvědčen o tom, že „když mi sem [toho člověka]

přivezou autobusem, tak on odejde a samozřejmě půjde zpátky.“ Tudíž stejně jako ANO, i KSČM se domnívá, že není třeba přijímat migranty na základě kvót, neboť tu být nechtějí.

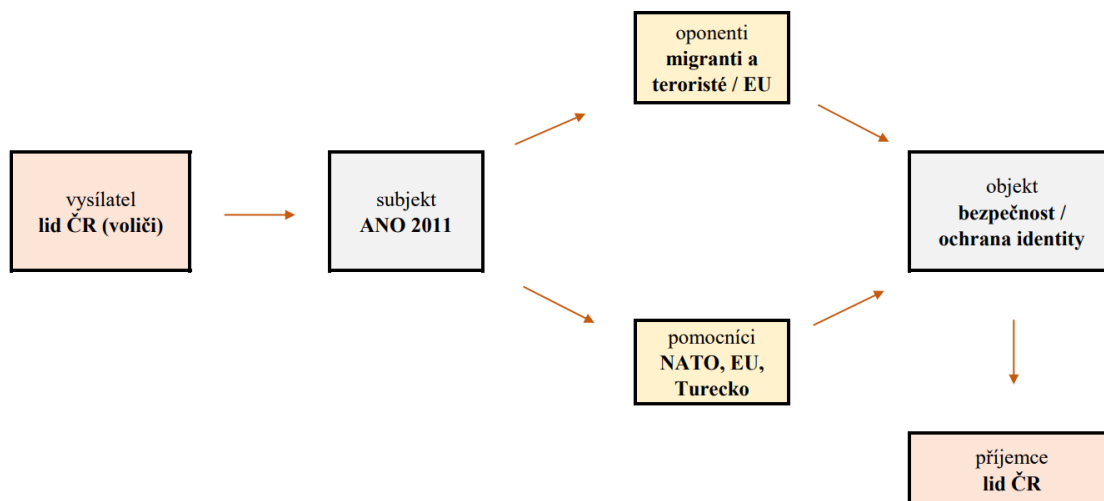
Zástupce SPD Kobza představoval protipól předchozích dvou reprezentantů především v rámci pojetí problematiky krize. Nestaví se k ní jako k humanitárnímu (popř. byrokratickému) problému, ale čistě jako k ohrožení místní identity a bezpečnosti. Redaktor citoval jeho příspěvek: „Proč konečně nezačneme nazývat věci pravými jmény? Že takzvaní uprchlíci a migranti jsou ve skutečnosti kolonisté, kteří přicházejí s tím, že kolonizované země změní podle svého a rozhodně se hostitelské zemi přizpůsobovat nebudou,“ načež Kobzu vyzval k vysvětlení, z čeho vychází jeho přesvědčení o kolonistech. Politik argumentoval tím, že zastával po 14 let různé pozice v islámských zemích a rok a půl se podílel „v černé Africe na rozvojovém projektu.“ Jeho názorová vyhraněnost tak působí osobně. Bezpečnostní riziko spatřoval v příchodu lidí bez zdravotní kontroly. Na rozdíl od Vícha, který reprezentoval SPD ve výše popisované debatě, se sekuritizační aspekt přesunul z úrovně válečné (teroristické) na úroveň medicínskou. Kobza rozlišil dva druhy příchozích: imigranty a kolonisty. Politik míní, že „imigrant přijde do cizí země a splyne s davem, integruje se. Ale když přijde kolonista do cizí země, tak řekne: ‚Tak a teď to bude po mém.‘“ Pokračoval vizí, že takový kolonista „začne chodit v hidžábu, začne si vynucovat postupné ústupky.“ Takto mají vyjadřovat „politické poselství“ toho, že se nehodlají přizpůsobit. Souhrnně řečeno je identita ohrožena neochotou přizpůsobit se a tím, že příchozí osoby setrvávají v dodržování svých kulturních zvyklostí.

Ačkoli nás zde příliš nezajímají ostatní účastníci debaty, je nezbytné poukázat na výměnu názorů, která proběhla mezi Kobzou a kandidátem Strany zelených Petrem Štěpánkem, který nazval Kobzův přístup k uprchlíkům za nehumánní, neboť se jedná o lidi, kteří utíkají. Kobza mu oponoval a připomněl své bývalé osobní angažmá v organizaci pomoci pro válečné uprchlické tábory a snažil se Štěpánka vyřadit z debaty a narušit relevantnost jeho stanovisek tím, že oponent nemá zkušenosti jako on sám. Poté, co zástupce Strany zelených Kobzovi odvětil, že také pracoval po válce v Jugoslávii s uprchlíky, si Kobza stále trval na svém, a to že on sám ví nejlépe, čím je uprchlík charakteristický. Dále ilustroval svou představu o uprchlické rodině a svou promluvu uzavřel slovy: „Jo, takže nebudete mně vykládat vo tom, jak vypadá nebo nevypadá. Já jsem tam byl.“ Tím opět naznačil irrelevantnost názoru oponenta.

Reagovat na téma výměny názorů Štěpánka a Kobzy se rozhodl Filip. Opět připomněl své stanovisko říkající, že je nutné řešit příčiny migrační krize, neboť řešením následků humanitární pomoci se krize jen podpoří a podotkl, že „tady budeme mít *jako* uprchlíky, ale ve skutečnosti to budou ti ekonomičtí migranti, kteří zneužijí vlny a opravdu nás budou kolonizovat.“ Tyto výroky si však příliš nezadájí s jeho předchozími argumenty užívajícími úspěšnost státní azylové politiky, jelikož, jak je vysvětleno v kapitole 2.3 Ekonomická migrace nebo uprchlictví a jak popisuje Člověk v tísní (2020), během azylového řízení se zjišťuje oprávněnost žádosti, a pokud osoba není uznána uprchlíkem, jsou jí pobyt i využití pomoci odepřeny. Navíc opět podpořil představu nepřizpůsobivosti migrantů, což se snažil podložit případem studentky, která „si vynucovala (...), že bude chodit v hidžábu,“ označil jej za snahu „povyšovat se nad občany České republiky“ a za znak kolonizace. Na závěr své promluvy uvedl, že „my si chráníme naši většinovou společnost“ a dodal, že „ta většinová společnost musí být chráněna, aby vůbec byla schopna ubránit potom ty menšiny, které v ní žijí.“ Důsledkem je vytvoření rozdílných skupin „majorita“ a „minority“, která žije vedle většiny, ale jak se zdá, nezahrnuje všechny menšiny, jestliže vycházíme z faktu, že muslimové stále patří mezi menšinovou populaci. Lze tedy uplatnit Ashovu (2017) teorii o tom, že populistův lid je pouze částí lidu (Minda de Gunzburg Center for European Studies, 2017), přičemž lid v našem případě představují *občané České republiky*. To ostatně dokládá Muddeho tezi (2017), která říká, že ač nejsou hranice národa (zde národa českého) jasně vymezené, v interpretaci populistické rétoriky nemůžeme ztotožňovat náležitost člověka k „národu“ s faktem, že má státní občanství (Mudde & Rovira Kaltwasser, 2017, str. 11). Nejenže jsou komunisty od národa většinové společnosti, kterou je třeba chránit, odděleny menšiny, navíc je od menšin oddělena další skupina (tj. muslimové). Tzn. dokonce i menšiny potřebují být chráněny před jinou menšinou.

6.3 Narativní analýza rolí

Následující diagramy zachycují role, jež vystupují ve výše prezentovaných promluvách a manifestech. Nutno dodat, že se jedná spíše o aktéry, kteří hrají role, nežli o postavy v klasickém slova smyslu, který známe například z analýzy příběhů (např. Proppovy analýzy postav v pohádkách). Jednotlivé diagramy jsou blíže popsány v textu pod nimi, přičemž jsou zde rovněž vysvětleny vztahy mezi rolemi.

Diagram 6.2.2.1 Role v analyzovaném manifestu a debatách ANO 2011

Diagram 6.2.2.1 zachycuje role, které figurují v analyzované rétorice ANO 2011. Znepokojený lid České republiky (resp. voliči ANO) vysílá hnutí ANO, aby zajistilo jeho bezpečí a chránilo jeho identitu (kulturní zvyklosti, suverenitu atd.). Aby toho hnutí dosáhlo, musí bojovat s migranty a teroristy, přičemž je mu vypořádání se s migrační krizí znemožňováno EU, která se snaží lidu vnutit migrační kvóty. Může však být zároveň užitečná, neboť je nutné postupovat jednotně s členskými státy k ubránění vnějších hranic Unie. V této snaze jsou dalšími ceněnými spojenci NATO a Turecko. Hnutí se nakonec podaří zastavit migranty a teroristy (tvořících často tutéž postavu) a zajistí tak, že bude ochráněna identita a bezpečí českého lidu.

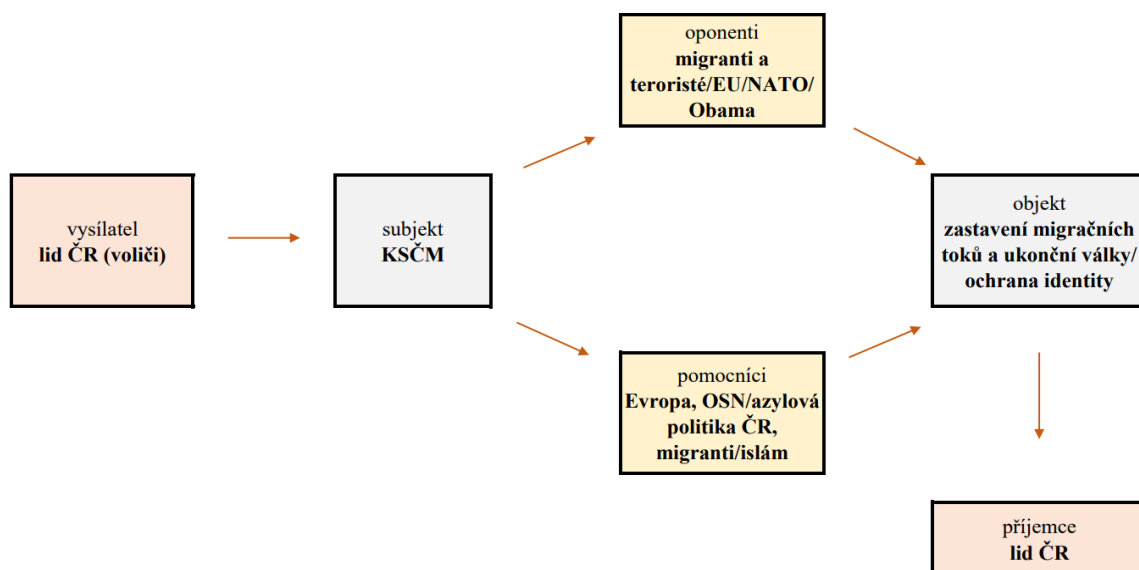

Diagram 6.2.2.2 Role v analyzovaném manifestu a debatách KSČM

Diagram 6.2.2.2 zachycuje role, které figurují v analyzované rétorice KSČM. Znepokojený lid ČR (resp. voliči KSČM) pověřuje tuto stranu zastavením migrace a také ukončením války²² (tzn. zajištěním jeho bezpečnosti) a ochranou jeho identity. Aby komunisté dosáhli tohoto cíle, musí čelit hned několika oponentům – migrantům a teroristům (kteří jsou často vnímáni jako příslušníci téže skupiny), EU (která svými byrokratickými rozhodnutími vnucuje republice přijetí migrantů na základě kvót) a NATO (které se též ve spojení s Barackem Obamou nedostatečně podílela na zastavení války v Sýrii). Ve snaze o dosažení cíle jsou ceněnými pomocníky ostatní evropské státy a OSN, se kterými se Česká země spojí a budou postupovat jednotně. K „přelstění“ EU, abychom nemuseli přijmout kvóty, bude kladen důraz na českou azylovou politiku. (V této rétorice jsou straně paradoxně nápomocní i sami migranti (např. nepokojí v uprchlických campech a odchodem z republiky po udělení azylu) a islámské náboženství (neboť představuje něco, proti čemu je třeba vymezit se k ochraně identity, ale sám o sobě ohrožující není).) Tím, že se KSČM nakonec podaří ukončit válku a zastavit migrační toky, bude její lid a jeho identita v bezpečí.

²² viz samotný název manifestu „Mír ve světě, spravedlnost a bezpečí doma“ (KSČM, 2017, str. 1).

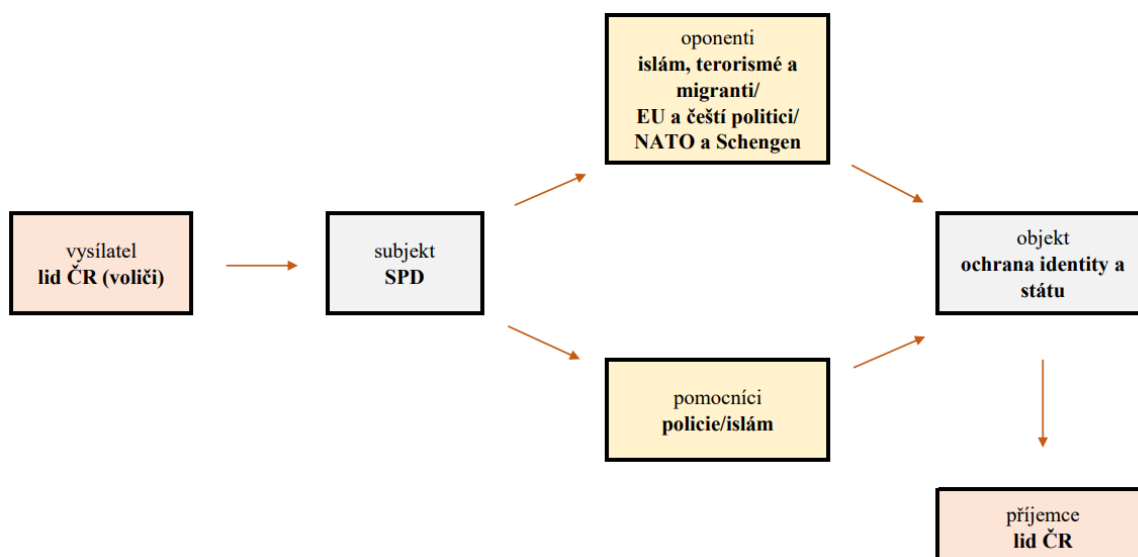

Diagram 6.2.2.3 Role v analyzovaném manifestu a debatách SPD

Nakonec se podívejme na diagram 6.2.2.3 zachycující role, které figuruji v analyzované rétorice SPD. Znepokojený lid ČR (resp. voliči SPD) žádá toto hnutí, aby ochránilo stát a národní identitu před islámem (resp. islamizací), teroristy a migranty. K zajištění ochrany jim pomůže policie, jež bude střežit hranice atd. Dosažení cíle však znemožňují svými politickými rozhodnutími jak EU, tak ostatní čeští politici. A nejen oni. Dalším „záškodníkem“ je NATO, které svou „agresivní politikou destabilizovalo situaci v Africe,“ a jelikož jsme součástí Aliance, zatahuje nás do takových konfliktů. V neposlední řadě snaha SPD komplikuje Schengenský prostor, který zamezuje realizaci vytyčeného řešení, kterým je uzavření státních hranic. (Jejich rétorice paradoxně „nahrává“ i islám, jehož doslovná a ortodoxní interpretace může v některých voličích vzbuzovat pocit neslučitelnosti islámu s kulturou/vírou, kterou oni sami praktikují.) Pokud bude hnutí zvoleno, ochrání identitu svého lidu a jeho bezpečí.

6.4 Postoje občanů podle vybraných průzkumů veřejného mínění

Nyní nahlédneme do 2 průzkumů veřejného mínění. První z nich pochází od agentury MEDIAN byl realizován v květnu 2017. Ten druhý byl uskutečněn a vyhodnocen Centrem pro výzkum veřejného mínění v říjnu 2017.

Ze zjištění květnového průzkumu agentury MEDIAN (2017), jež se zabýval postoji Čechů k imigraci²³, vyplývá, že Češi (resp. respondenti), kteří zastávají

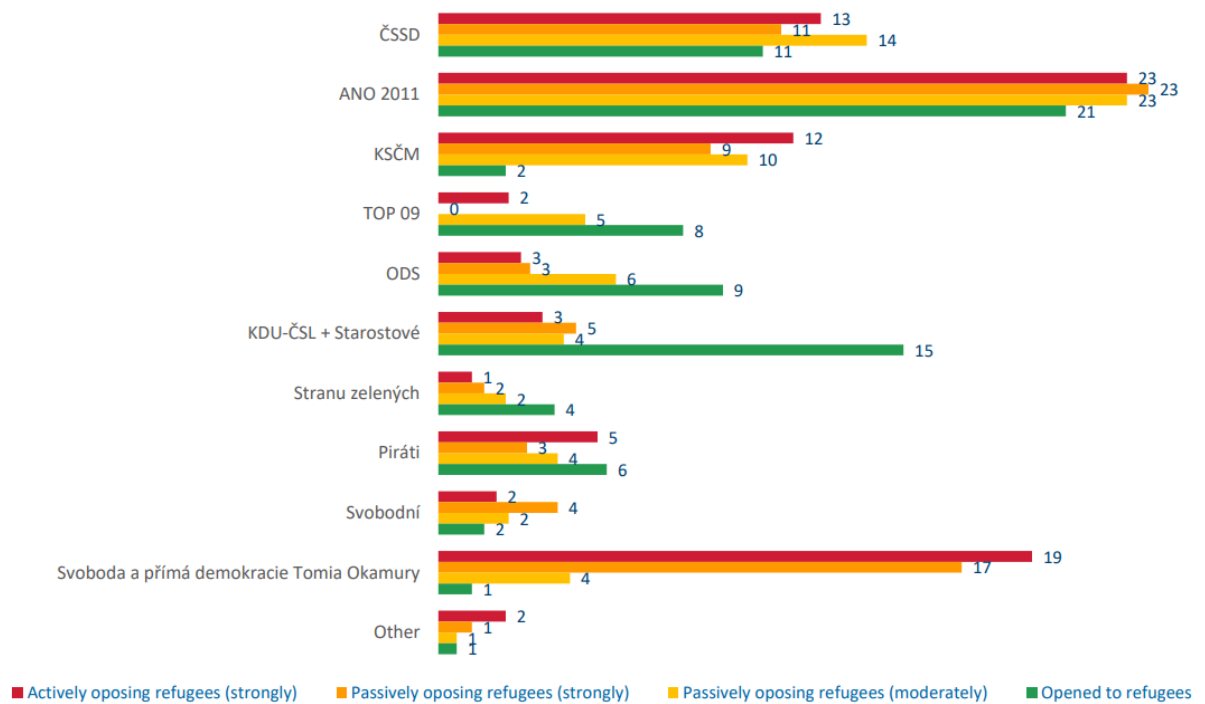
²³ De facto, navzdory slovu „imigrace“ v názvu, se zabýval názorem Čechů na uprchlíky.

protimigrační postoje mají obecně malou důvěru v parlament, na rozdíl od respondentů, kteří uvedli, že jsou migraci otevření. Nejmenší důvěru v parlament pak mají respondenti, kteří jsou aktivně silně protiuprchlíci (absolutně mu důvěřuje pouze 1 % a spíše mu důvěřuje 19 % těchto respondentů). O něco větší důvěru vkládají v parlament respondenti, kteří jsou pasivně silně (2 % absolutně a 23 % spíše důvěřuje) a pasivně mírně (1 % absolutně a 30 % spíše důvěřuje) protimigranští (MEDIAN, 2017, str. 29). Vzhledem k nedostatku důvěry lze předpokládat, že ve svém volebním²⁴ rozhodování budou takto vyhranění voliči více sympatizovat s populistickými politiky, jelikož se prezentují jako antiestablishmentoví.

Tato hypotéza se ukazuje jako správná zejména při pohledu na voličské preference těchto skupin respondentů (viz graf 6.2.2.2 níže). MEDIAN (2017) uvádí, že na otázku „Kterou stranu byste volili?“ největší podíl respondentů zastávajících silně aktivně antiuprchlické postoje odpovědělo, že by volilo ANO 2011 a (o něco méně) SPD. Ukazuje se, že podíl potenciálních voličů ANO, kteří přiznávají negativní postoje k uprchlíkům, není ve všech třech stupních intenzity (tj. skupinách s postoji silně aktivně proti, silně pasivně proti a mírně pasivně proti uprchlíkům) výraznější rozdíl. Nicméně těch voličů ANO, kteří jsou uprchlíkům otevření, je výrazně méně než právě zmíněných „odmítačů“. Oproti tomu podíl potenciálních voličů krajně pravicového hnutí SPD, jež zastávají silně aktivně antiuprchlické postoje, výrazně převyšuje podíl těch, kteří jsou otevření uprchlíkům a jejichž počet je zde oproti odmítavým postojům zcela mizivý. V případě sympatizantů SPD je rovněž proporcionální propast mezi silnými a mírnými „odmítači“. Největší podíl respondentů, kteří by volili levicovou KSČM, zastává protiuprchlické postoje (nejvíce z nich patří do skupiny silně a aktivně odmítajících uprchlíky, o něco méně patří do skupiny, která je mírně a pasivně proti uprchlíkům, zato silné, ale pasivní protiuprchlické postoje zastává nejméně z odmítavých respondentů) a ten podíl, jež je migraci otevřen, je opět v menšině (MEDIAN, 2017, str. 32).

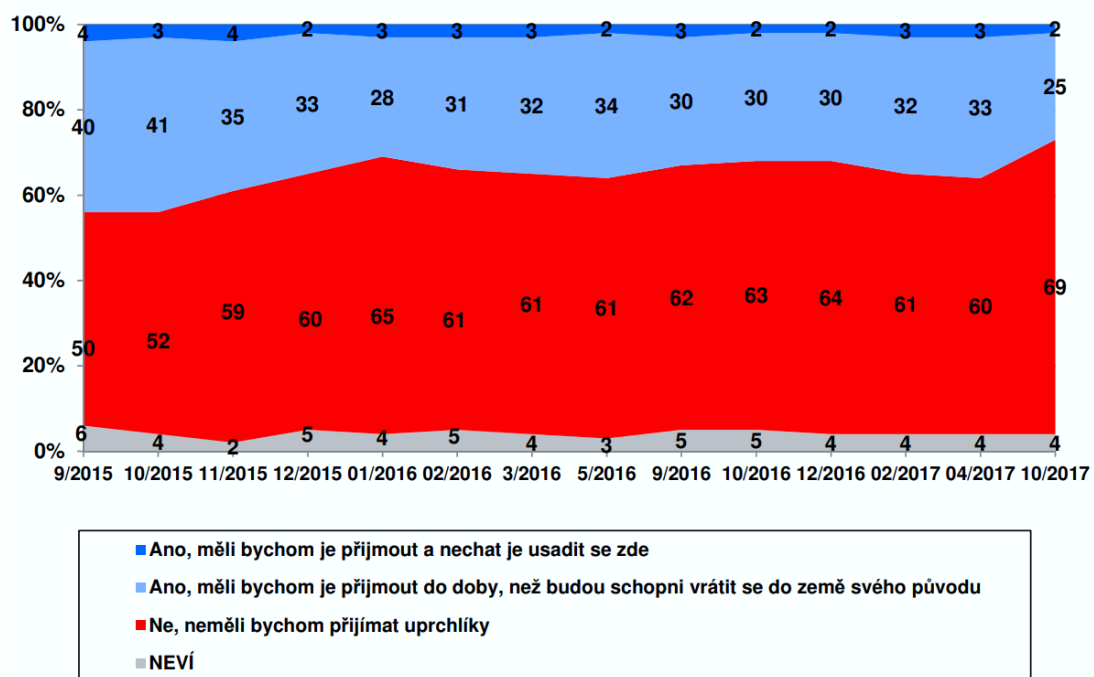
²⁴ Samozřejmě nelze s jistotou odhadnout, zda se všichni respondenti zúčastní voleb, jelikož volební účast je v ČR dobrovolná.

Graf 6.2.2.1 Volební preference respondentů zastávajících proti/prouprchlické postoje (MEDIAN, 2017, str. 32)

Výsledek šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (2017) uskutečněného v říjnu (9. – 19. 10. 2017) před parlamentními volbami ukázal, že „69 % dotázaných zastává názor, že by Česká republika neměla uprchlíky ze zemí postižených válečným konfliktem přijímat vůbec, čtvrtina (25 %) je pro jejich přijetí do doby, než se budou schopni vrátit do země svého původu. Jen velmi malá část občanů ČR (2 %) pak zastává názor, že by ČR měla uprchlíky přijmout a nechat je usadit se zde.” Tato zjištění (viz graf 6.2.2.3) také ukazují nárůst počtu respondentů absolutně odmítajících přijetí těchto uprchlíků v porovnání s výsledky šetření provedenými v dubnu téhož roku (Červenka, 2017, str. 1 a 2). Jako jedny z možných a nepochybně klíčových příčin tohoto rostoucího trendu lze chápat právě předvolební politické kampaně, které účelově strhávali pozornost na zvýšený počet uprchlíků, kteří byli negativně prezentováni jako závažná hrozba pro občanovu bezpečnost a identitu.

Graf 6.2.2.2 Postoj k přijímání uprchlíků ze zemí postižených válečným konfliktem – časové srovnání (Červenka, 2017, str. 2)

Zmíněné šetření Centra (2017) rovněž ukázalo vztah mezi politickou orientací respondentů a pro/protiuprchlickými postoji. „Více otevření přijetí válečných uprchlíků jsou lidé, kteří se na pravolevé škále politické orientace řadí k pravici. Z hlediska stranických preferencí jsou přijímání uprchlíků více nakloněni voliči TOP 09, KDU-ČSL a ODS, naopak ve zvýšené míře odmítavě se k němu stavějí rozhodnutí nevoliči a voliči SPD,“ uvádí výsledná zpráva (Červenka, 2017, str. 2). Jak bylo prokázáno analýzou v předchozích kapitolách této práce, právě krajně pravicové populistické hnutí SPD zobrazuje přijímání uprchlíků jako hrozbu, ergo logickou konsekvencí se jeví právě odmítavý postoj jejich voličů k problematice přijímání uprchlíků.

Dalšími zajímavými výsledky, které jsou hodny naší pozornosti, jsou názory na přijetí uprchlíků z Blízkého východu a severní Afriky a uprchlíků z Ukrajiny. Dle očekávání, které jsme si mohli vytvořit na základě předchozích kapitol a analýzy kampaní, jsou Češi v mnohem větší míře odmítaví k otázce přijímání uprchlíků pocházejících z Blízkého východu a severu Afriky než Ukrajinců. Z výzkumu Centra (2017) vyplývá, že 37% podíl českých respondentů (tj. 6 % by je rozhodně a 31 % spíše přijalo) by byl pro přijetí uprchlíků utíkajících z Ukrajiny a „pouze“ 57 % respondentů by je spíše (29 %) nebo rozhodně (28 %) nepřijalo. Proč pouze? Neboť k otázce přijetí

uprchlíků ze severní Afriky a Blízkého východu se odmítavě staví asi 84 % respondentů (z toho by je rozhodně nepřijal 55% podíl a spíše nepřijala 29% část dotázaných). Pro jejich přijetí by pak bylo jen 13 %, z nichž by pouhá 2 % účastníků řekla své rozhodné ano pro jejich přijetí (Červenka, 2017, str. 6 a 7). Tento razantní rozdíl může být dán mj. tím, že pozornost byla v předvolební rétorice soustředěna na imigranty spadající do druhé zmíněné skupiny (tedy obecně těch, kteří přicházejí z oblastí mimo Evropu) a byli předmětem výrazné sekuritizace a různých zveličení (označování jako vlna, masa, největší pohroma apod.). Paradoxem tohoto jevu zůstává fakt, že nejvíce žadatelů o azyl v ČR pochází právě ze zmíněné Ukrajiny (viz např. Ministerstvo vnitra České republiky, 2019). V tomto případě však ve výsledku evidentně nejde o reálný počet žadatelů a příchozích, ale o vnímání osobního diskomfortu.

6.5 Zodpovězení výzkumných otázek

V následujícím textu se pokusím o stručné zodpovězení výzkumných otázek, a to na základě zjištění učiněných v analýze.

1. Používají vybrané politické subjekty (příslušné strany/hnutí, příp. jejich členové) ve své rétorice populistické praktiky? Pokud ano, jaké rétorické praktiky používají v autorkou vybraných vzorcích? – Ano, používají. Frekventovaně používanou rétorickou pomůckou je vytváření binárních opozic (kdy jsou populistou subjekty rozdělovány do dvou/více protichůdných skupin). Populisté též prezentují své oponenty jako nelegitimní, argumentují na první pohled poměrně přesnými údaji (např. ve formě číselných údajů), které, dle jejich mínění, nepotřebují podložení empirickými fakty aj.
2. Vyskytují se v předvolebním programu těchto subjektů protimigračně (resp. protiuprchlicky) laděné body? – Ve zkoumaných předvolebních manifestech jsme našli výhradně protimigračně (ve smyslu protiuprchlicky) laděné body. Příkladem takového bodu je prezentace uprchlíků jako hrozby pro bezpečnost a identitu Čechů či jako osob parazitujících na sociální podpoře státu.
3. Jakým způsobem mluví zástupci subjektů o uprchlících/migrační krizi (jaké role v promluvách vystupují)? – Populisté v námi analyzovaných vzorcích o uprchlících mluvili/psali převážně jako o migrantech (příp. imigrantech) a jen

zřídka je nazýváni uprchlíky nebo běženci. Byli ztotožňováni s teroristy a prezentováni jako muslimové (tím myslím to, že příslušnost všech k islámskému náboženství byla vnímána jako fakt). Dále uprchlíky zobrazovali jako bezpečnostní a administrativní problém a jako hrozbu pro místní identitu a kulturu. Migranti zastávali v Greimasově systému rolí zejména role oponentů či pomocníků (užitečných jako nástroj).

4. Zastávali občané České republiky (v roce 2017) k přijímání uprchlíků ze zemí zasažených válečným konfliktem spíše vstřícný či převážně negativní postoj?
– Obě zkoumaná šetření se shodla na tom, že Češi zaujímali k přijímání takových uprchlíků negativní postoj.

7 Závěr

Cílem práce bylo poukázat na vliv politického populismu na postoj českých občanů k problematice tzv. evropské migrační krize. V úvodu práce byla představena samotná problematika migrace (typy, příčiny vzniku a nárůstu migrace a uprchlictví apod.), přičemž byl kladen důraz na kontext tzv. migrační krize vrcholící v roce 2015, její vývoj v Evropské unii a poté i v České republice. Dále byla z politologického úhlu pohledu představena problematika politického populismu. Pro jeho nesnadnou definovatelnost bylo nezbytné klást zřetel na demonstraci teorií pomocí reálných případů, a to zejména těch, které se objevují na české politické scéně.

Média bývají označována za významný zdroj informací o dění kolem nás. Mají tedy tu moc pomocí prezentace obsahu ovlivnit názory a postoje, které jejich konzumenti zaujmou. Z tohoto důvodu bylo nezbytné podívat se na to, kdo dostal v médiích prostor vyjádřit se k dění týkající se migrační krize a jakým způsobem mluví o této krizi a uprchlících mluvili. Podle zpracovaných informací se ukázalo, že v médiích nejvíce prostoru dostávali politici (premiér, ministr vnitra, evropští politici...) a bezpečnostní složky (mluvčí policie apod.). Migranti samotní se, i přes četnost promluv, prakticky nedostali ke slovu, neboť jejich promluvy byly spíše formou zvolání, několika větami, které navíc nebyly přeloženy do českého jazyka atd. Dalšími opomíjenými respondenty byli též experti na migrační a integrační problematiku. V důsledku toho se dostalo problematice migrační krize výrazné sekuritizace. Uprchlíci byli v myslích příjemců sdělení uchováni jako představa bezpečnostního rizika, ohrožení místní (majoritní) kultury a identity, ekonomická zátěž aj. To bylo také umocněno skutečností, že Češi mají relativně minimální zkušenost s migranty z mimoevropských oblastí, s čímž se také pojí i případný nedostatek vědomostí o jejich kultuře, náboženství a poté i jejich snadná stereotypizace. Kombinace těchto faktorů značně a zcela nepochybně napomohla tomu, že byla problematika migrační krize a uprchlictví frekventovaně a jednoduše zneužitelná k získání politických „bodů“ a multiplikaci voličské podpory. Z toho těžili rovněž čeští populisté.

Před vymezením metodologických postupů, kterými se zpracování analýzy mělo řídit, bylo sestaveno několik výzkumných otázek, na které se nám pomocí analýzy vybraných materiálů (čili předvolebních debat a manifestů) podařilo na konci kapitoly nazvané *Analýza odpovědět*. Jako nejvhodnější metoda pro analýzu námi zkoumaných jevů (tedy vztah populismu a migrace v rétorice českých populistů a jeho vlivu na postoj

Čechů) se ukázala jedna z metod kvalitativní analýzy, kterou je narativní analýza. Kvalitativní povaha analýzy byla vyhovující, jelikož si práce nekladla ambice zmapovat povahu jevu všeobecně a v celé společnosti.

Dalším krokem byly stanoveny vzorky k analýze. Volební období roku 2017 bylo zvoleno, jelikož bylo nejbližší roku 2015, kdy krize vrcholila a také protože odmítavé postoje Čechů byly v tomto období zaznamenány jako nejnegativnější od jejího vypuknutí (viz graf 6.2.2.3). Strany/hnutí byly stanoveny na základě několika podmínek: a) voličské úspěšnosti, tedy že se těší takové popularitě mezi voliči, že b) dokázaly získat tolik hlasů ve volbách v roce 2017, že se dostaly až do poslanecké sněmovny a c) ve svých kampaních se vymezovali vůči migrantům (resp. uprchlíkům). Debaty pak byly zvoleny na tematickém základě, kdy bylo důležité, aby se debata minimálně v jedné části věnovala tématu migrace/migrační krize, a také na základě účasti představitelů všech tří analyzovaných politických subjektů. Nakonec byla vytypována 2 šetření postojů občanů ČR k problematice imigrace a přijímání uprchlíků, přičemž byl kladen zřetel i na to, aby nebyly realizovány stejnou společností, nýbrž aby šetření probíhala nezávisle na sobě.

V praktické analýze byla narativní analýza rolí příhodná, jelikož nám umožnila odhalit, jaké role zastávají v populistickém narativu ANO, KSČM a SPD (ve vybraných vzorcích) různí aktéři. Přesněji byla analýza koncentrována na to, jakou roli zastávají právě populisté a migranti. Podle nálezů učiněných interpretací programů, debat a následné analýzy narativů bylo zjištěno, že populisté se k migrantům staví negativně. Migranty prezentují jako závažnou hrozbu pro bezpečnost a identitu místních. Jsou též ztotožňováni s teroristy a, především v případě SPD, s muslimy, čímž je pěstován a reprodukován společenský stereotyp sounáležitosti těchto skupin. V důsledku toho je islám (opět hlavně v rétorice SPD) prezentován jako společnost a bezpečnost ohrožující a jako něco, co není slučitelné s hodnotami, které zastává místní majorita. K těmto asociacím se dále pojí nepřizpůsobivost. Podle zkoumané rétoriky si příchozí uprchlíci (či imigranti) hodlají prosazovat své zájmy na úkor zájmů místní majority a nechtějí se integrovat a respektovat nastavené hodnoty, čímž se vlastně (zejména v mínění SPD) snaží stávající společnost vytlačit a nahradit její normy vlastními (tzv. islamizace pod záminkou multikulturalismus). Ačkoli se všichni mluvčí a všechny manifesty zásadově vymezují vůči migrantům jako takovým, při bližším zkoumání je patrné, že to rozhodně nejsou jen migranti samotní, kdo je viděn jako nepřítel lidu. Narážím tím na instituce jako je EU, jež ohrožuje republiku vnucováním migračních kvót pod pohrůžkou uvalení sankcí

a lákající humanitárním přístupem migranty do Evropy, NATO, které způsobuje válečnými výboji krizi v místě jejího původu, a existenci Schengenského prostoru, jehož podstata zamezuje zavření státních hranic. Dalšími významnými nepřáteli „lidu“ a populistů jsou představitelé české i zahraniční politiky, kteří činí buď chybné kroky nebo se vůbec o vylepšení situace nesnaží, neboť prosazuje vlastní zájmy. Svým jednáním podporují zákeřné až kolonizátorské jednání a tendence imigrantů. Na tom, kdo populistům v jejich snaze pomůže, nenalezneme společnou shodu – např. hnutí ANO v záležitosti ochrany bezpečnosti lidu spoléhá na pomoc NATO, ale SPD trvá na nutnosti vystoupení z NATO; KSČM a ANO se místo migračních kvót hodlali opřít o státní azylovou politiku, ale SPD by v podstatě odmítalo všechny uprchlíky (neboť, jak uvádí Člověk v tísni (2020), je pro uprchlíky prakticky nemožné dostat se do Evropy legální cestou, a tak je téměř každý z nich alespoň na čas, než požádají o azyl, neregulérním migrantem). Všechny uvedené populistické subjekty se však shodují v tom, že je zapotřebí ochránit identitu lidu a jeho bezpečnost, a také samy sebe prezentují jako ty (ne-li jediné), kteří bezpečnost zajistí.

V rámci předkládaných šetření je hlavním pozorovaným jevem výrazné negativní ladění společnosti k myšlence přijímání uprchlíků, a to i za předpokladu, že se jedná o osoby utíkající z oblastí zasažených válkou a nepokoji. Podle průzkumu vyhotoveného agenturou MEDIAN (2017) je tento jev snadno pozorovatelný pomocí spojení grafu, který ukazuje, že čím silněji protimigračně orientovaní respondenti jsou, tím menší důvěru mají v parlament, a grafu, který ukazuje volební preference respondentů, kde je znatelná zvýšená podpora protimigračně orientovaných respondentů věnována antiestablishmentovému ANO a SPD (které se těší velmi silné oblibě takových voličů také proto, že proti uprchlíkům brojí dlouhodobě i mimo předvolební období). Ačkoli by získala (a podle volebních výsledků se tak opravdu stalo) méně hlasů, opět jsou mezi jejich sympatizanty převažující silně protimigrační nálady.

Výsledky říjnového výzkumu CVVM (2017) ukazují obdobný trend. Češi jsou k otázce přijímání uprchlíků velice skeptičtí až odmítaví. Nejvíce odmítaví jsou, podle zjištění, voliči SPD. Dalším trendem, který zde Centrum zkoumalo, byl přístup Čechů k přijetí uprchlíků z Ukrajiny. Když výsledné grafy (ukazující odmítavost přijímání uprchlíků z Blízkého východu a severu Afriky a uprchlíků z Ukrajiny) porovnáme, dospějeme k závěru, že jsou občané všeobecně odmítavější k přijetí běženců z Blízkého východu a Afriky, ale vstřícnější k otázce přijímání Ukrajinců. To je bezpochyby

ovlivněno také tím, že se od Čecha Ukrajinec vzhledově, kulturně, popř. ani jazykově příliš neliší a vzhledem k dlouholeté existenci komunity tvořené Ukrajinci v ČR, není jejich přítomnost v zemi neznámou zkušeností.

Populistická rétorika je pouze jeden z možných, ale za to naprosto zásadních, důvodů, proč mají Češi tak odmítavý postoj vůči uprchlíkům, a to zejména k těm přicházejícím z mimoevropských oblastí (v našem případě z Blízkého východu a severu Afriky).

Závěrem můžeme shrnout vyjádřenou logiku odmítavosti, kterou zastávají populisté a jejich příznivci, vztahující se k migrantům slovy George Orwella, který píše roku 1945 v jedné ze svých nejslavnějších knih nazvané *Farma zvířat*: „*Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější*“ (Orwell, 1991, str. 72). V populistické interpretaci bychom mohli říci: Všichni lidé jsou si rovni, ale „lid“ si je rovnější.

Reference

- American Academy in Berlin. (2019, 3. dubna). *The Road to Unfreedom: Democracy, Neofascism, and the Importance of Language* [video]. [vid. 2020-08-20]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=VHDdzJXM4oY&t=791s&ab_channel=AmericanAcad
- Amnesty International. (2019). Migrace: otázky a odpovědi. *Amnesty International* [vid. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/migrace/migrace-otazky-a-odpovedi>
- ANO 2011. (2017, 3. září). Ted' nebo nikdy. Ten jediný program, který potřebujete. *ANO, bude líp* [vid. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/makame/aktuality/novinky/ted-nebo-nikdy-35720.shtml>
- Austrian Society for European Politics. (2018). *Populism in Central Europe 2018: Anti E-rhetoric versus own national interest? National populism and its reception in Central Europe*. Vídeň: Society of European Politics.
- Babbie, E. (2010). *The Practice of Social Research* (12th edition). Wadsworth: Cengage Learning.
- Bakamo Public. (2019a). *Migration Narratives in Europe. A Social Media Intelligence Study. Country report for the Czech Republic*. Bakamo Public pro Friedrich Ebert Stiftung. Dostupné z: <https://docs.google.com/presentation/d/14KDLNHkW9dpppTyXOtVU-1dbKjwk62cZ0U0-IIuTjBs/edit>
- Bakamo Public. (2019b). *Migration Narratives in Europe: Through conversations on public social media*. Bakamo Public pro Friedrich Ebert Stiftung. Dostupné z: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/15374-20190510.pdf>
- Bartošová, L. (2017). *Vybrané aspekty referování o migrační vlně ve zpravodajských relacích České televize a TV Prima*. (Diplomová práce). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/179956?lang=en>
- Bláha, M. (2020, 1. listopadu). [Premiér o odborné základně Hnutí ANO...]. In *Twitter* [online]. [vid. 2021-02-01]. Dostupné z: <https://twitter.com/michalblaha/status/1322989615603687425>
- Blažková, M. (2020, 13. října). Výzkumný problém. In *Metodologie pedagogicko psychologického výzkumu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta
- Boros, T., Laki, G., & Györi, G. (2020). *State of Populism in Europe 2020: Czech Republic*. Budapešť: Ferling
- Brožová, K., Jurečková, A., & Pacovská, A. (2018). *The Wages of Fear. Attitudes towards Refugees and Migrants in Czech Republic*. Varšava: Fundacja Instytut Spraw Publicznych. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/the-wages-of-fear-attitudes-towards-refugees-and-migrants-in-czech-republic>
- Buriánek, J. (2018, 10. listopadu). Analýza dokumentů. *Sociologická encyklopedie* [vid. 2021-04-10]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Anal%C3%BDza_dokument%C5%AF
- Císař, O., & Štětka, V. (2017). *Czech Republic: the rise of populism from the fringes to the mainstream*. New York: Routledge.

- Červenka, J. (2017, 14. prosince). Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků a kvótám na jejich přerozdělování - říjen 2017. *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [vid. 2020-12-20]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/4472-postoj-ceske-verejnosti-k-prijimani-uprchliku-a-kvotam-na-jejich-prerozdelovani-rijen-2017>
- Česká televize. (2015, 16. června). „Jsme radikální hnutí.“ Okamura má novou stranu – SPD. *ČT24* [vid. 2020-08-25]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1537546-jsme-radikalni-hnuti-okamura-ma-novou-stranu-spd>
- Česká televize. (2017a, 23. září). Hlídat hranici se psy? Nesmysl. Evropu je třeba bránit v Africe. Politici v první volební debatě ČT. *ČT24* [vid. 2020-12-20]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/specially/volby-2017-programove-postoje-stran/2242303-hlidat-hranici-se-psy-nesmysl-evropu-branit-uz>
- Česká televize. (2017b, 15. září). Předvolební debata. *iVysílání* [vid. 2020-12-26]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11966400156-parlamentni-volby-2017/217411033190915-predvolebni-debata/>
- Česká televize. (2017c, 4. října). Předvolební debata. *iVysílání* [vid. 2020-12-30]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11966400156-parlamentni-volby-2017/217411033271004-predvolebni-debata/>
- Česká televize. (2017d, 19. října). Parlamentní volby 2017. Superdebata: Poslední slovo. *iVysílání* [vid. 2020-12-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11966400156-parlamentni-volby-2017/217411033181019-superdebata-posledni-slovo>
- Česká televize. (2019, 28. května). Nizozemský expert: Populisté rostou díky migraci i touze lidí po pocitu kontroly nad svým životem. *ČT24: Svět* [vid. 2019-08-20]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2826512-nizozemsky-expert-populiste-rostou-diky-migraci-i-touze-lidi-po-pocitu-kontroly-nad>
- Český statistický úřad. (2017, 22. listopadu). Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017 (promítnuto usnesení NSS). *Volby.cz* [vid. 2021-01-04]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2017nss/ps53?xjazyk=CZ&xv=1>
- Český statistický úřad. (2019, 8. února). Zdeněk Pavlík: Migrace existují od počátku lidstva. *Století statistiky: Rozhovory* [vid. 2020-06-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/zdenek-pavlik-migrace-existuji-od-pocatku-lidstva>
- Člověk v tísni. (2020, 19. června). Uprchlíci v číslech. *Člověk v tísni Česká republika* [vid. 2020-08-20]. Dostupné z: <https://www.clouekvtisni.cz/migracni-statistiky-4518gp>
- Dennison, J., & Dražanová, L. (2018). *Public attitudes on migration: Rethinking how people perceive migration*. Florencie: Observatory of Public Attitudes to Migration. Dostupné z: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/62348/MPC_OPAM_Public_attitudes_on_migration_study.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Engelová, T. (2018, 28. listopadu). Populismus. Strašáci Okamury. *Goethe Institut Tschechien* [vid. 2019-10-20]: <https://www.goethe.de/ins/cz/cs/kul/the/ktx/21482742.html>
- European Migration Network. (2021, 25. února). Přehled státních příslušností žadatelů o mezinárodní ochranu. *EMN* [vid. 2021-01-03]. Dostupné z:

www.emncz.eu/reference/prehled-statnich-prislusnosti-zadatelu-o-mezinarodni-ochranu-k-31-12-2020/

- European Migration Network. (n.d. a). Statistika: Legální migrace. *EMN* [2021-03-07]. Dostupné z: <https://www.emncz.eu/statistiky/?cat=legalni-migrace>
- European Migration Network. (n.d. b). Statistika: Nelegální migrace. *EMN* [2021-03-07]. Dostupné z: <https://www.emncz.eu/statistiky/?cat=nelegalni-migrace>
- European Migration Network. (n.d. c). Statistika: Návraty. *EMN* [vid. 2021-03-07]. Dostupné z: <https://www.emncz.eu/statistiky/?cat=navraty>
- Eurostat. (2021, 11. března). Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex - annual aggregated data (rounded). *Eurostat* [vid. 2021-03-12]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en
- Evropský parlament, Rada a Komise. (2010, 30. října). Listina základních práv Evropské unie. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:CS:PDF>
- Fialová, L. (2017, 12. 11). Migrace. *Sociologický ústav Akademie věd ČR* [vid. 2021-03-06]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Migrace>
- Freedon, M. (1996). *Ideologies and Political Theories: A Conceptual Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Gardner-Gill, B. (2018, 02. 20). The Czech Republic's Populist President. *Stanford Politics* [vid. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://stanfordpolitics.org/2018/02/20/czech-republics-populist-president/>
- Hatáková, E., & Tremčinský, M. (2017, 02. 24). *Šluknovská kauza z pohledu sociologa - narativní analýza* [video]. [vid. 2020-12-31]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=KMMMqw83j4Q&ab_channel=FARNOSTSTR%C3%81%C5%BDNICE
- Havlík, V. (2015). Protiislámská politika populistické radikální pravice. In Mareš, M. *Ne islámu! Protiislámská politika v České republice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Havlík, V., & Pinková, A. (2012). Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických politických stran. *Rexter*, 10(2). Hodonín: Centrum pro bezpečnostní a strategická studia.
- Hawkins, K., Riding, S., & Mudde, C. (2012, leden). Measuring Populist Attitudes. *Committee on Concepts and Methods working paper series – Svazek 55*. Committee on Concepts and Methods.
- Hesová, Z. (2016, 20. července). 6x o právu šari'a. *Asociace pro mezinárodní otázky* [vid. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/cs/azylova-a-migracni-politika-eu-do-roka-a-do-dne/6x-o-pravu-saria/>
- Chouliaraki, L., Georgiou, M., & Zaborows, R. (2017). *Project report: The European "migration crisis" and the media. A cross-European press content analysis*. Londýn: London School of Economics and Political Science. Dostupné také z: https://www.academia.edu/33647366/The_European_migration_crisis_and_the_media_A_cross_European_press_content_analysis

- Chržová, J. (2015, 11. srpna). Často kladené dotazy o uprchlících a migraci. *Blog Rovné šance* [vid. 2019-10-29]. Dostupné z: <http://www.rovnesance.cz/casto-kladene-dotazy-o-uprchlicich-a-migraci/>
- Jungwirth, T. (2018). Domestic political aspects of migration. In Babakova, O. et al. *Phantom Menace. The Politics and Policies of Migration in Central Europe*. Bratislava: Institute for Public Affairs, Heinrich-Böll-Stiftung.
- Koudelka, J. (2018). *Imigrace a liberalismus. Dopady migrace, teorie a možná řešení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- KSČM. (2017). *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2017* [vid. 2021-03-20]. Dostupné z: https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/Program%20KS%C4%8CM/volebni_program_kscm_pro_volby_do_ps_pcr_2017.pdf
- Kubal, M. (2020, 31. srpna). [“Nepřišel jsem sem diskutovat o V4...”]. In *Twitter* [vid. 2020-12-30]. Dostupné z: <https://twitter.com/MichalKubal/status/1300383462348779521>
- Kubát, M. (2016). *Populismus v časech krize*. Praha: Karolinum Press.
- Lidská práva. (2013). 7 VĚCÍ, KTERÉ JSTE PRAVDĚPODOBŇ NEVĚDĚLI O UPRCHLÍČÍCH. *Lidská práva* [vid. 2021-01-02]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/student/uprchlici-a-migranti/clanky/-veci-ktere-jste-pravdepodobne-nevedeli-o-uprchlicich>
- MEDIAN. (2017, 20. května). *Attitudes Towards Immigration and Hate-speech In The Czech Republic*. Příspěvek byl prezentován na Prezentaci výzkumů veřejného mínění: "Postoje Čechů k migraci - hlavní narativy a příčiny"(2017, 8. září). Praha: Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty.
- MEDIAN. (n.d.). Kolik hodin denně stráví lidé u různých elektronických médií?. *adMeter* [vid. 2021-03-25]. Dostupné z: <http://showme.median.cz/cas-s-medii/>
- Minda de Gunzburg Center for European Studies. (2017, 3. října). *Does European Populism Exist?* [video]. [vid. 2018-10-10]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=bJC7JAOccfw&ab_channel=MindadeGunzburgCenterforEuropeanStudies
- Ministerstvo vnitra České republiky. (2002, 14. ledna). Mezinárodní ochrana. Žadatelé o azyl v České republice - 2001. *Ministerstvo vnitra České republiky* [vid. 2020-12-20]. Dostupné z: mvr.cz/clanek/mezinarodni-ochrana-253352.aspx?q=Y2hudW09MTQ%3d
- Ministerstvo vnitra České republiky. (2015, 29. dubna). Mezinárodní ochrana v České republice. Roční statistický přehled. *Ministerstvo vnitra České republiky* [vid. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.mvr.cz/clanek/mezinarodni-ochrana-253352.aspx?q=Y2hudW09Nw%3d%3d>
- Ministerstvo vnitra České republiky. (2019, 29. října). Mezinárodní ochrana. *Ministerstvo vnitra České republiky* [vid. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.mvr.cz/clanek/mezinarodni-ochrana-253352.aspx>
- Ministerstvo vnitra České republiky. (n.d.). *Slovníček pojmů. Ministerstvo vnitra České republiky* [vid. 2021-03-07]. Dostupné z: <https://www.mvr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>

- Mudde, C., & Rovira Kaltwasser, C. (2017). *Populism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Müller, J.-W. (2017). *Co je to populismus?* Praha: dybbuk.
- Nelson, B. A. (2020, 24. června). Hugo Chávez: president of Venezuela. *Encyclopædia Britannica* [vid. 2020-12-13]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Hugo-Chavez>
- Nerad, F. (2018, 27. ledna). Volby v Česku? Populista zůstává prezidentem, Putinův přítel vyhrál, píší média. *iROZHLAS* [vid. 2021-02-26]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravysvet/milos-zeman-jiri-drahos-prezidentske-volby-2018-prezidentska-debata-druhekolo_1801272152_hm
- Okamura, T. (2017, 2. července). *Referendum o vystoupení z EU* [video]. [vid. 2021-02-01]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=1664033453607463>
- Okamura, T. (2017, 26. září). [VOLEBNÍ PROGRAM HNUTÍ SPD...]. *Facebook* [vid. 2021-02-02]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/tomio.cz/photos/a.185333081477515/1744850985525709/?type=3>
- Orwell, G. (1991). *Farma zvířat*. Praha: Práce.
- Pavlík, Z. (2016). Minulost a budoucnost migrace. In *Migrace a demografické výzvy: sborník vybraných příspěvků z XLVI. konference České demografické společnosti: Jindřichův Hradec, 26.–27. května 2016*. Praha: Oeconomica.
- Political Observatory on Populism. (2019, 21. října). INTERVIEW #36 - THE FAR RIGHT TODAY. *POP - Political Observatory on Populism* [vid. 201-01-02]. Dostupné z: <https://populismobserver.com/2019/10/21/interview-36-the-far-right-today-cas-mudde/>
- Prokop, D. (2020). *Slepé skvrny: O chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Brno: Host.
- Rozsypal, M. (2019, 14. listopadu). Politolog: Jak poznáte populistu? Tváří se jako demokrat, stát ale rozkládá pěkně pomalu a zevnitř. *iROZHLAS* [vid. 2020-01-02]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/populismus-liberalni-demokracie-yascha-mounk_1911141925_zit
- Santora, M. (2018, 27. ledna). Czech Republic Re-elects Milos Zeman, Populist Leader and Foe of Migrants. *The New York Times* [vid. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2018/01/27/world/europe/czech-election-milos-zeman.html>
- Sebera, M. (2012). Metody výzkumu. In Sebera, M. *Vybrané kapitoly z metodologie*. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://www.fsps.muni.cz/emuni/data/reader/book-8/04.html>
- Sedláková, R. (2014). *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada.
- Seidl, Š. (2019, 29. března). Populismus a politik populistu. *Politický slovník* [vid. 2019-10-02]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/politicke-mysleni/populismus-a-politik-populista/>
- Seznam Zprávy. (2021, 30. března). „Nejúspěšnější“ dezinformátoři v Česku: vyniká SPD i Ledecký. *Seznam Zprávy* [vid. 2021-03-30]. Dostupné z:

- https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zebricek-nejuspesnejsich-dezinformatoru-vede-spd-i-csakova-148558?fbclid=IwAR24v5ZaS84_Jbhs26T_kufk1ksMPwHPPWi4VVBGyd2ei6nXALM_P1bSM3NM#utm_source=facebook&utm_medium=sharebt&utm_campaign=top
- Schroth, J. (2016). Česká společnost není dlouhodobě nakloněna imigraci. In *Bulletin Slovo 4/2016*. Praha: Slovo 21. Dostupné také z: http://www.slovo21.cz/images/dokumenty/bulletin/04_16_web.pdf
- Svoboda a přímá demokracie. (2017). Volební program SPD. *Svoboda a přímá demokracie - Tomio Okamura* [vid. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.spd.cz/program>
- Svoboda a přímá demokracie. (2020, 31. ledna). Politický program SPD. *Svoboda a přímá demokracie - Tomio Okamura* [2020-02-20]. Dostupné z: <https://spd.cz/program-vypis/>
- Šonková, E. (2017). *Fenomén uprchlictví a možnosti jeho využití v interaktivní výuce*. (Diplomová práce). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Dostupné z: <https://theses.cz/id/yz2a9k/>
- Štícha, F. (n.d.). Potažmo. *Naše řeč* [vid. 2021-04-11]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7241>
- Tabery, E. (2017). *Opuštěná společnost: Česká cesta od Masaryka po Babiše*. Praha: Nakladatelství Paseka.
- Taguieff, P.-A. (1995). *Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem*. Candor: Telos Press Publishing.
- Tkaczyk, M. (2017). Between politicization and securitization: coverage of the European migration crisis in Czech online news media. *Communication Today*, 8(2), str. 90-110.
- Tkaczyk, M., Pospěch, P., & Macek, J. (2015, 14. prosince). Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize (výzkumná zpráva). Masarykova univerzita v Brně. doi:10.13140/RG.2.1.4957.5764
- Trump, D. J. (2017, 20. ledna). The Inaugural Address. *The White House* [vid. 2019-12-31]. Dostupné z: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/>
- Turek, P. (2018, 22. listopadu). Česko ukazuje světu, že populismus není jen důsledkem krize. *Respekt: Společnost* [vid. 2019-12-30]. Dostupné z: https://www.respekt.cz/spolecnost/cesko-ukazuje-svetu-ze-populismus-neni-jen-dusledkem-krize?utm_source=centrumHP&utm_medium=newsfeed&utm_content=default&utm_term=position-17&utm_campaign=Respekt
- Tváře migrace. (2020, 7. února). Studie organizace Člověk v tísni ukazuje, jak zkreslený je obraz migrace v domácích médiích. *Tváře migrace* [vid. 2021-01-20]. Dostupné z: <https://tvaremigrace.cz/novinky/studie-cloveka-v-tisni-ukazuje-jak-zkresleny-je-obraz-migrace-v-doma>
- Uhlíř, J., Dvořák, P., & Chudomelová, L. (2017, 3. května). Počátek volební kampaně v souvislostech #vyrokdne. *Demagog.cz* [vid. 2021-01-04]. Dostupné z: <https://demagog.cz/diskuze/volebni-kampan-v-souvislostech>

- Van Dijk, T. A. (2000a). Ideologies, Racism, Discourse: Debates on Immigration and Ethnic Issues. In Wal, J. T., & Verkuyten, M. *Comparative Perspectives on Racism*. Londýn: Routledge.
- Van Dijk, T. A. (2000b). On the analysis of parliamentary debates on immigration. In Wodak-Leodolter, R. *The semiotics of racism: Approaches to critical discourse analysis*. Vídeň: Passagen Verla.
- Veselovský, M. (2020, 14. října). *Best in Covid? Nebo taky ne... Názorovou horskou dráhu premiéra Andreje Babiše shrnuje Martin Veselovský* [video]. [vid. 2020-10-15]. Dostupné z: <https://www.dvtv.cz/video/best-in-covid-nebo-taky-ne-nazorovou-horskou-d>
- Vláda České republiky. (2018). Přehled vlád ČR: 1993-2020. *Vláda České republiky* [vid. 2020-12-20]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2017-cr/andrej-babis-i/prehled-clenu-vlady-andreje-babise-13-12-2017-27-06-2018-166989/>
- World Affairs. (2018, 20. dubna). *Yascha Mounk: The Pendulum Swings Right: The Rise of Populism* [video]. [vid. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=1PhRDoGrFMs>. Kanál uživatele World Affairs.
- Zpěváčková, B. (2018, 18. ledna). *Stop imigrantům a Drahošovi, hlásají plakáty se Zemanem* [obrázek]. [vid. 2021-03-31]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/stop-imigrantum-a-drahosovi-hlasaji-plakaty-se-zemanem-40057978>

Seznam diagramů, grafů a obrázků

Diagram 5.2.1.1 Vzor analytického diagram (inspirován Hatákovou & Tremčinským (2017)).	46
Diagram 6.2.2.1 Role v analyzovaném manifestu a debatách ANO 2011	60
Diagram 6.2.2.2 Role v analyzovaném manifestu a debatách KSČM	61
Diagram 6.2.2.3 Role v analyzovaném manifestu a debatách SPD	62
Graf 2.5.1.1 Počet žádostí o azyl a konečných pozitivních rozhodnutí o udělení mezinárodní ochrany v EU v letech 2008-2019 (Člověk v tísni, 2020).....	16
Graf 2.5.2.1 Podané žádosti a udělená mezinárodní ochrana v ČR 1999-2019 (Člověk v tísni, 2020).	20
Graf 3.4.2.2 Voličská podpora vybraných populistických stran v České republice od konce 2018 do konce 2019 (Boros, Laki, & Györi, 2020, str. 32)	37
Graf 6.2.2.2 Volební preference respondentů zastávajících proti/prouprchlické postoje (MEDIAN, 2017, str. 32)	64
Graf 6.2.2.3 Postoj k přijímání uprchlíků ze zemí postižených válečným konfliktem – časové srovnání (Červenka, 2017, str. 2)	65
Obrázek 3.4.2.1 Snímek billboardu ze Zemanovy kampaně 2018 (Zpěváčková, 2018).....	36
Obrázek 6.1.3.1 Program SPD (2017) je doprovázen ilustračními fotografiemi (Svoboda a přímá demokracie, 2017).....	52